

KRÖNIKESPEL OM HÄNDELSERNA KRING STÄKET

omfattar tiden 1502 - 1520

MANUS i denna form från 1986-03 Börje Sandén

Detta manus är inte identiskt med scenversionen.

Scenversionen - av ensemblen döpt till STÖKET VID STÄKET - var betydligt förkortad.

Min ambition med texten har varit att följa det kända historiska händelseförloppet så noga som möjligt. Sålunda är praktiskt taget allt som Sten Sture d y säger på scenen hämtat ur de tal han hållit.

Övrig dialog bygger på argument och tankar som olika forskare bidragit med. Under studiet tycker jag mig ha funnit vissa argument som inte framhålls i den av mig kända litteraturen.

1. Jag tror sålunda att man medvetet undvikit ärkebiskoparnas benämning Sankt Eriks slott i riksdagsbeslutet från Stockholm 1517. Sankt Erik var ju sedan lång tid tillbaka symbolen för den nationella frihetskampen. Den svenska lagen, som danska och tyska kungar upprepade gånger lovat att respektera, benämns traditionellt också Sankt Eriks lag: det är förståeligt om man vägrar att använda Sankt Eriks namn i ett dokument, som så starkt utpekar ärkebiskoparna som landsförrädare.

2. Att jag låter Sten Sture hålla ett tal vid Bro kyrka beror på hans uttalande vid Södertälge, där han säger att han talat med allmogen i Stäks län. Av Gunnar Westins uppsats De s.k. länsregistren från medeltidens slut kan man utläsa att det vid den aktuella tidpunkten endast var Bro härad kvar i Stäks län. Bro halva hundare hade sin tingsplats vid Bro kyrka och den naturliga platsen att tala till folket är naturligtvis där. Av Stures egna uttalanden framgår inte var han mötte folket.

3. Jag har också antagit att Arendt Persson på Granhammar/Ornäs funnit sin hustru Barbro Stigsdotter genom fädernas starka engagemang för Sturesläkten. Peder Eriksson på Granhammar var en av de få som inte 'avföll' från Sten Sture d.ä. när kung Hans kom till makten i Sverige. Han utnämndes också senare till riddare 1511. Om det varit på detta sätt förklaras också Arendt Perssons handlingssätt i Ornäs 1520: han såg Gustav Vasa som inkräktare på Sturarnas område. När han senare upptäckte att Gustav Vasa hade samma politiska program som sturarna ändrade han åsikt, hjälpte Gustav Vasa kuva ett uppror i Dalarna och utnämndes sedan till häradshövding i Bro härad. Han son Bengt Arendtsson blev senare nära knuten till Gustav Vasa: han var med och förseglade kungens testamente 1560.

4. Vidare har jag antagit att den riddare Bengt Arendtsson, som finns som undertecknare av såväl riksdagsbeslutet 1517 som ständernas rannsaking med besättningen på Stäket samma år, är son till riddaren och riksrådet Arendt Bengtsson, som en tid var hövitsman på Stockholm slott. Dennes dotter Karin var gift med den lågadlige Peder Eriksson på Granhammar, Arendt Perssons fader. Sonen har fått namnet Arendt efter sin förnämliga släkt på mödernet.

Denna omständighet kan förklara varför Sten Sture kallade Bengt Arendtsson att delta vid den hastigt påkomna förhandlingen vid Stäket under belägringen; han kallar nämligen 'de goda rådsherrar som var närmast till hands': Det ligger nära till hands att antaga att Bengt Arendtsson under den årlånga belägringen vistades hos sin syster på Granhammar.

I handlingen har jag även lagt in hänsyftningar på lokala förhållanden där jag funnit det ligga väl till.

Scenversionen förkortades avsevärt, med den säkerligen riktiga motiveringen att det skulle bli för många personer på scenen att hålla reda på för en historiskt oskolad publik. Det var också svårt att finna tillräckligt många bra amatörskådespelare. Hela första scenen - skildringen av Stockholms Blodbad - gjordes om av regissör och ensemble för att passa den revyensemble som redan fanns lokalt. De spelade en gycklarfamilj, som på ett mycket bra sätt berättade om det som hände i Stockholm 1520.

I scenversionen utelämnades helt - förutom scen 1, som omarbetades - även mötet vid Näs' äng 1502 och Granhammars-scenen 1517. Belägrings-scenerna slogs samman och förkortades.

Den text som framfördes återgick i allt väsentligt på mitt manus - utom ovan nämnda inledningsscenen.

Föreställning blev regimässigt och skådespelarmässigt mycket bra. Stöket vid Stäket gavs åtta gånger våren 1987, alla för fullsatt salong med ca 400 besökare varje gång. Ett par föreställningar var särskilda skolföreställningar.

Källor och litteratur som jag använt mig av.

Handlingar rörande Skandinaviens Historia, del 24
Styffe. Bidrag till Skandinaviens Historia
Styffe. Skandinavien under unionstiden. 1911
Peder Swart. Konung Gustaf I:s krönika
Olaus Petri. En svensk krönika.
Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. 1969
Elgenstierna. Den introducerade svenska adelns ättartavlor.

Greta Wieselgren. Sten Sture d.y och Gustav Trolle. 1949
Sven Ulric Palme. Sten Sture den äldre. 1950
Carlsson/Rosén. Svensk historia. 1962
Yngve Brilioth. Svenska kyrkans historia. 1941
Anton Sundberg. Jacob Ulfsson. 1877
Gunnar Westin. Maktkamp i senmedeltidens Sverige. 1971
Gunnar Westin. Riksföreståndaren och makten. 1957
Erik Lönnroth. Från svensk medeltid. 1959
Lauritz Weibull. Stockholms Blodbad. 1949
Gottfrid Carlsson. Sten Sture den yngre. En karaktärsstudie. 1929
Gottfrid Carlsson. Stockholms blodbad. 1920
Gottfrid Carlsson. Hemming Gadh, "Electus" i Lindköping. 1945
Sven Tunberg. Den svenska riksdagens uppkomst. 1931
Nils Edén. Den svenska riksdagen under femhundra år. 1935
Herman Schück. Riksdagen genom tiderna. 1985
Janken Myrdal. "Det som för alla gäller ..." 1981
Barbara Tuchman. Dårskapens vägar. 1985
Salomon Kraft. Senare medeltiden. Sveriges historia till våra dagar. 1944
Fabian Månsson. Sancte Eriks gård. 1922
Wilhelm Ridderstad. En svensk medeltidsborg. 1889
Olaus Berg. Almerstak. Ak avh 1750.
Georg Starbeck. Berättelser till svenska historien
Anders Fryxell. Berättelser till svenska historien

Börje Sandén, mars 1988.

KRÖNIKESPEL OM HÄNDELSERNA KRING ÄRKEBISKOPSBORGEN VID STÄKET

Den nationella frigörelsen - folkrepresentationens födelse

Manusversion 1986-03. Börje Sandén

1. Klockargården i Näs 1520 - strax efter Stockholms blodbad.
2. Riksmötet på Näs äng - 5 juni 1502
3. Tingsplatsen vid Bro kyrka - sept/okt 1515
4. Hos Gustav Trolle på Stäket - augusti 1516
5. Sten Stures läger utanför Stäket - slutet av 1516
6. Belägringen av Stäket - 10/3 1517
7. Jul på Granhammar 1517.
8. Stäkets krog. mars 1518

SAMMANFATTNING av innehållet i KRÖNIKESPELET

Krönikespelet börjar några dagar efter Stockholms Blodbad. Första scenen ger en repetition av det allmänt kända historiska händelseförloppet kring Stockholms Blodbad.

De följande scenerna skildrar i kronologisk ordning sådana händelser som leder fram till blodbadet - med särskild hänsyn till lokala förhållanden.

Krönikespelet avslutas med en scen förlagd till Stäkets krog 1518 under pågående rivning av slottet.

KRÖNIKESPEL = BYGDESPEL, så till vida att alla spelplatser finns i bygden kring Stäket

STÄKET SYMBOL FÖR:

Sveriges självständighet växer fram - NATIONELLA FRIGÖRELSEN
FOLKETS seger över ARISTOKRATIEN
Sture får FOLKMENINGHETENS stöd att handla mot RIKSRÅDETS beslut
Den svenska FOLKREPRESENTATIONES FÖDELSE.
STATENS seger över KYRKAN
Påvens makt bryts

1. KLOCKARGÅRDEN i NÄS 1520 - strax efter Stockholms Blodbad

I denna scen får man veta vad som skedde i samband med Stockholms Blodbad, med särskild hänsyn till Stäkets roll.

Klockarsonen kommer hemspringande från färjan där han hört om händelserna. Prästen i Näs kommer på besök och ger sin syn på händelseförloppet. En prost från Siljansbygden söker natthärberge. Han har varit med i Stockholm och berättar mera.

En herreman, som söker natthärberge, berättar ännu mer.

I slutrepliken erinrar klockaren om riksmötet på NÄS äng 1502.

2. MÖTET PÅ NÄS' ÄNG 5 juni 1502.

Ärkebiskop Jacob Ulfsson har tvingats till förlikning med Sten Sture d.ä.

Stig Hansson, Jönshyttan, är ledare för dalkarlarna, som var särskilt talrika vid detta tillfälle.

Peder Eriksson, Granhammar är närvarande. Han är en av de få frälsemän, som varit Sten Sture trogen under motgångens tid.

“S:t Eriks slott”: S:t Erik - symbol för nationell frihet.

Ärkebiskop Jacob tvingas att svära trohetsed för landets politiska ledning.

SCEN 3. STEN STURE D.Y. TALAR TILL ALLMOGEN I STÄKS LÄN.

Av handlingarna framgår inte var i Stäks län Sten Sture d.y. sammanträffade med allmogen.

Stäks län omfattade vid denna tid enbart Bro härad. Jag gör därför antagandet att riksföreståndaren mötte allmogen vid häradets tingsplats vid Bro kyrka.

Mötet vid Bro kyrka (!) ägde rum före 4/10 1515, då Stures fogde kommer dit, enligt talet vid Tälge (?)

Sture får häradsbornas sanktion och löfte om hjälp vid en kommande belägring.

Han berättar att länet skall läggas i kvarstad, kommande riksmöte skall ta ställning till om Stäks län skall vara skattepliktigt under kronan eller kyrkan.

SCEN 4. HOS GUSTAV TROLLE PÅ STÄKETS SLOTT (augusti 1516)

Delar av domkapitlet har tagit sig ut till slottet.

Man talar öppet om den politiska situationen.

Trolle delges påvens kritiska uttalande om ärkebiskopens handlande.

Trolle hade inte kommit till Tälge, trots särskild kallelse; han var annars självskriven deltagare vid riksmöten.

Interiör - detaljer: se En biskops hofhållning i början af 1500-talet

SCEN 5. I STEN STURES LÄGER UTANFÖR STÄKET - slutet av oktober 1516

Manskapet talar om situationen.

Sture anländer och förklarar situationen för dem - enligt talet i Tälge

SCEN 6. SAMMA PLATS - belägringen av STÄKET - 10/3 1517

De nya kanonerna presenteras.

Blidornas fördelar framhålls

Pulvermästaren berättar om hur man gör krut/laddar en kanon.

Befälhavaren berättar om beslutet i Arboga 1517-01-07

Sture och Trolle möts. Gustav Vasa är gisslan på slottet. Ingen uppgörelse.

SCEN 7. JUL PÅ GRANHAMMAR 1517

I samtalform berättas om händelserna från föregående scen t.o.m.

riksdagsbeslutet 23 nov 1517.

Högreståndsmiljö på Granhammar: Se Olaus Magnus historia.

Unga paret Arendt Persson och Barbro Stigdotter välkomnar Bengt Arendtsson: riddaren och riksrådet morbror till Arendt Persson. Denne har deltagit i förhandlingen på Stäket under sommaren tillsammans med Sten Sture d.y. Han har också deltagit i riksdagen, samt vid förhöret av Stäkets besättningsstyrka. Han har mycket stark ställning hos Sten Sture.

Stig Hansson: Fogde på Jönshyttan i Dalarna, ledare för dalkarlarna vid Näs 1502.

SCEN 8 STÄKETS KROG 1518 - RIVNINGEN AV S:T ERIKS SLOTT PÅGÅR.

Rivningen av slottet pågår.

På Stäkets krog, mitt emot slottet pågår ett samtal kring rivningen och tillkomsten av den svenska folkrepresentationen.

Scenen utspelar sig ca en månad efter Sten Stures berömda yttrande om att 'det som gäller för alla också av alla skall samtyckas'

Scenen / krönikespelet mynnar ut i:

kommentarer till det uttalande som Sten Sture gjorde i början av 1518, då han hävdade att "det som för alla gäller bör också av alla samtyckas".

* DEN SVENSKA FOLKREPRESENTATIONENS FÖDELSE.

* DEN NATIONELLA FRIGÖRELSEN

* STATENS MAKT ÖVER KYRKAN

Påvekyrkans förlorade inflytande

Nationell kyrka.

PERSONER:

Krogvärd

Krogvärdens fru

Jöran, klockare i Näs

Ortsbo

Mäster Johan, Gustav Trolles fogde på Stäket

Nils Skrivare, dennes skrivare

Slottsfogden, Sten Stures fogde för Stäks län

Scen 1

KLOCKARGÅRDEN i Näs 1520 - dagen efter Stockholms Blodbad

I denna scen får man veta vad som skedde i samband med Stockholms Blodbad, med särskild hänsyn till Stäkets roll.

Klockarsonen kommer hemspringande från färjan där han hört om händelserna Prästen i Näs kommer på besök och ger sin syn på händelseförloppet En prost från Siljansbygden söker natthärbärge. Han har varit med i Stockholm och berättar mera.

En herreman, som söker natthärbärge, berättar ännu mer
I slutrepliken erinrar klockaren om riksmötet på NÄS äng 1502.

“Upprörande musik” som skall förebåda klockarsonens instormande på scen med de upprörande nyheter han hört nere vid färjestaden.

PERSONER:

Klockarfamiljen (namnen hämtade från de första kända klockarfamiljerna i Näs)

Jöran; klockare

Kathrin; hans hustru

Anders; Äldsta sonen

Maria, Catharina; Övriga barn

Petrus; präst i Näs

Laurentius; prost i Leksand

Magnus; herreman från Västerås

Det är i skymningstiden. Familjen är syselsatt med traditionella innesysslor i väntan på kvällsmåltiden.

(Någon får ta reda på vad man kan tänkas vara syselsatt med, det bör spegla tidens seder och bruk).
Innan scen är slut skall man börja måltiden - trätallrikar(?) /gemensam skål för vattgröten, slevar.

Klockargården i Näs 1520 - dagen efter Stockholms blodbad

Kathrin:

Jag börjar bli orolig för Anders. Var tror du han kan vara, Jöran?

Jöran:

Ja, vart kan pojken ha tagit vägen? Det är flera timmar sedan jag skickade honom med lite camomill till Berthel färjekarl. Hans hustru har varit sängliggande flera veckor som du vet.

Kathrin:

Är det inte bäst du ger dig iväg för att möta honom? Det är inte gott för honom att ensam och i mörkret gå genom Prästhagsskogen, för att inte tala om hur det är i snårskogen nere i Ryssgraven. Sa förresten inte mor Stina i Tibble att hon hade hört trollen där borta i Stäketskogen förra veckan?

Jöran:

Det där med troll på Stäksön är bara påhitt, inte finns det några troll.

Kathrin:

Men hon sa alldeles bestämt att hon själv hört det. Trollet hade en knarrande röst. Den hade tydligt hörts över vattnet från Långsand.

Jöran:

Jag har sagt dig förut att jag också en gång - mitt på blanka dagen - hört något som låtit som trollen där borta i gammelskogen. Men jag tror att det inte var något annat än en fura som lutade sig mot ett annat träd, och sedan stod de och gned mot varandra så att det 'råmade' i skogen.

Kathrin:

Men du vågade ju aldrig gå fram och se hur det egentligen var.

Jöran:

Hördu, jag hade bråttom den gången.

Kathrin:

Hur som helst, ta ett bröd åt pojken och dig själv och ge dig iväg. Det får inte hända Anders något.

Man hör springande steg utanför och Anders slänger upp dörren.

Anders:

Far, mor, något förfärligt har hänt borta i Stockholm. Nästan hundra människor halshöggs igår på Stora Torget. Det är sant, jag hörde själv hur en herreman berättade det för Berthel färjekarl. Han skulle själv med knapp nöd ha undkommit, sa han.

Jöran:

Vad säger du pojke?

Vad har hänt nu då? Jag trodde det var fest där. Kristian skulle ju krönas till kung under stora högtidligheter. Herrarna hade ju äntligen gått med på att låta dansken bli kung i landet. Nu skulle det minsann bli fred i landet, hette det.

Halshöggs? Var det fråga om avrättning?

Kathrin:

Har kriget brutit ut på nytt?

Jöran:

Svara pojke!

Anders:

Det vet jag inte. Jag stod där bakom skänken, när den främmande herrn kom in i färjekarlstugan tillsammans med Berthel. Han ville ha något varmt i kroppen, innan han fortsatte ritten mot Bergslagen. Berthel sa åt mig att ta hand om herrns häst och utfodra den.

Jag hörde bara att en stor hop människor dödats på Stortorget i Stockholm. Det verkade som om det varit en avrättning, för de halshöggs. Och dom saatt danske kungen var skuld till det. Ett fullkomligt blodbad skulle det ha varit, blodet rann i strömmar förbi Kåken och nerför Kåkbrinken

Kathrin:

Fick vi inte höra för bara några veckor sedan att Kristian lovat straffrihet åt alla, när han tågade in i Stockholm i början av september? Prästen vår, sa ju att han hört, att t.o.m. de som brukat våld mot ärkebiskopen och deltagit i nedbrytningen av Stäket skulle gå fria sedan han väl blivit krönt. Jag tänkte att det var tur för dig Jöran.

Jöran:

Jag har hela tiden misstänkt - ända sedan jag hjälpte till med nedrivningen av S:t Eriks slott - att det företaget skulle ta en ände med förskräckelse. Jag undrar, om det inte på något vis är den saken som ligger bakom det vi fått höra. Men det lär nog snart spörjas hur det förhåller sig med det, om det nu är sant, det som pojken vår säger.

Kathrin:

Att ge sig på självaste S:t Erik - det förstår en väl, att det inte kan föra något gott med sig. Nu är olyckan över oss!

Steg hörs på förstugubron. Det bankar på dörren, och prästen i Näs, herr Petrus, stiger in.

Petrus:

God afton i stugan. Jag har just tagit mig en tur runt ägorna och tänkte passa på och fråga om vi inte på gudstjänsten skulle

Jöran:

Har pastor Petrus inte hört något av vad som skett i Stockholm? Pojken vår kom just hem från färjan. En herreman har berättat för Berthel färjekarl om en hemsk slaktning på Stortorget. Det verkar som om många god man har fått sätta livet till.

Petrus:

Vad säger Jöran? Slaktning. Har det blivit krig igen ?

Kathrin:

Nej, det är dansken - kung Kristian - som varit framme, om vi förstått vår pojke rätt. Det ska ha varit avrättning. Men det kan inte vara sant. Jag tror inte att Kristian kunnat göra något sådant; efter alla hans försäkringar om nåd för dom som förstörde Stäket. Det måste vara något annat som ligger bakom. Hur ska det i så fall gå för Jöran, han var ju med och rev ärkebiskopsborgen!

Anders:

Jo, pastorn. Minst hundra stadsbor blev halshuggna, blodet rann i strömmar, så sa i alla fall en herreman åt Berthel färjkarl, när jag var där. Jag sprang genast hem igen för att berätta det för far och mor.

Kathrin:

Vad som än är orsaken kommer vi nog att få känna av följderna.

Petrus:

Lugn! Vi skall inte förhastad oss. Det kanske inte är så farligt. Pojken kan ha missuppfattat saken.

Men det är förstås sant; Anders är inte längre en småpojke, och han har ju alltid visat gott förstånd. Han kan ha uppfattat saken rätt. —

Kan det möjligen var Guds straffdom, för att riksmötet härom året uttalade sin förkastelse över landets högsta kyrkliga ämbetsman, ärkebiskopen. Han kallades faktiskt förrädare, och man satte honom i fängelse, och därtill lät man riva kyrkans förnämsta och praktfullaste egendom näst efter domkyrkan, vår egen stolthet, S:t Eriks slott.

Det sas om slottet redan på biskop Nikolas tid, när kyrkan fick rådets tillåtelse att bygga om och befästa den tidigare kungaborgen i Stäket, att den nya byggnaden skulle bli både riket och kyrkan till nytta och prydnad.

Kathrin:

Ja, hur kunde man våga göra så med ett slott, som hade namn efter rikets skyddspatron, den helige Erik.

Petrus:

Det kan vara påvens verk - men nej, inget sådan blodbad från påvens hand. Ända sedan i fjol höstas känner vi till vår värdigaste faders åsikt i saken. Bannbullans ord om att ärkebiskop Trolle skulle frigges inom 30 dagar brydde vi oss inte om här i landet. Det var i stället dansken som fick befria honom nu i våras. Och inte för Herr Sten till Rom inom anbefald tid för att stå till svars inför påven.

Jöran:

Sedan den sorgens dag, då vår käre herr Sten utandades sin sista suck på Björkfjärdens is, finns det väl ingen som kan gottgöra våra missgrepp mot vår kyrka.

Petrus:

Nej, bannet vilar ännu över vårt land, sanna mina ord. Kanske är det i alla fall för att straffa oss, som Gud har sänt kung Kristian hit.

Anders:

Lyss, är det inte ryttare ute på vägen?.

Jöran:

Spring ut och stoppa ryttarn, Anders. Vi kanske kan få höra nyheter.

Man hör att ryttaren och hans följslagare stannar upp. Efter en stund kommer de in genom dörren. Det är en prästman kan man se, och hans dräng

Laurentius:

Guds fred i stugan. Jag hörde av pojken att jag kunde finna min ämbetsbroder här. Se, där är du ju, broder Petrus. Jag visste att du sen många år var verksam i Näs, och jag har räknat med att få husrum hos dig över natten.

Petrus:

Det var länge sedan vi sågs, och mycket har hänt i vår arma värld sedan dess. Jag förmodar att du har färskare nyheter från Stockholm. Vi har just nåtts av budet att något förfärligt hänt i stan. Men först skall du känna dig välkommen till Näs, och visst skall vi ordna husrum för natten åt dig och din dräng.

Det här är församlingens klockare och hans familj, och jag har just fått veta av dem - egentligen är det av pojken Anders - att blod har runnit i Stockholm nu igen. Vi vill alla få höra mer om vad som hänt. Jag är säker på att mor Kathrin kan duka fram något värmande åt min kära ämbetsbroder under tiden.

Laurentius:

Ja, det må jag säga att jag har nyheter att förtälja. Kung Kristian ville ha mycket folk kring sig vid kröningen, så bud hade gått till alla landsdelarna att man skulle sända företrädare till högtidligheterna i Stockholm. Jag blev utsedd av mina kolleger i Siljansbygden att fara dit. Inte hade jag något emot att få röra på mig, men hade jag vetat vad jag skulle få uppleva hade jag aldrig rest. Nu var det t.o.m. så ett tag, att jag inte trodde jag skulle komma levande ut ur staden.

Kathrin:

Så prostén säger. Är det så illa ställt! Inte kan väl Kristian vara skuld till det som hänt.

Petrus:

Är det sant att hundratalet människor blivit avrättade på Stortorget?

Laurentius:

Ja, nog har här avrättats, men om det var så många som hundra må vara osagt. Hemskt var det att skåda, och hemskt att inte veta om man själv skulle drabbas. I dagar hölls vi i spänning.

Jöran:

Hur kunde det komma till avrättning, det skulle ju bli fest när Kristian äntligen kröntes.

Petrus:

Ja, det vet en ju, att inte var det någon vänskap mellan honom och svenskarna. Men nog ville jag uppfatta det så, att Kristian givit amnesti för alla som varit honom emot.

Laurentius:

Det är sant. I en skriftlig försäkran - när Stockholm kapitulerade för dansken i september - lovade Kristian att alla övergrepp såväl mot honom och hans förträdare, som mot kyrkan och ärkebiskoparna Trolle och Jacob skulle vara förlåtna.

(Ja, även fru Kristina, herr Stens änka, och hennes barn lovades kungligt beskydd - de skulle till och med få behålla sina egendomar.)

Det var mycket kring storpolitiken jag fick veta, medan vi väntade på slottet. Redan i mars - vid Uppsala dagtingen - erbjöd Kristian allmän amnesti för allt som tidigare hänt, mot löfte att han äntligen skulle få tillträda regementet. Han lovade styra riket efter dess egna lagar, och inga nya skatter skulle han lägga på landet heller, förrän de godkännts av rådet.

Petrus:

Vi som levtt i skuggan av ärkebiskopsborgen och som på nära håll kunnat följa händelseutveckling på Stäket måste fråga oss, om inte detta blodbad är ändå är Trolles hämnd för all den smälek han fått utstå här på Stäket.

Jöran:

Det kunde inte ha varit roligt för honom den där natten ute på udden, när vi räddade honom från att rent av bli ihjälslagen. Han hade ju inför hotet från sin egen besättning, tvingats fly ut ur slottet. Jag var själv där och blev vittne till, hur nära det var att han blivit dödad.

Men han fick ju snart nog en skyddad plats att bo på. Herr Sten satte honom i fängelse i Västerås.

Laurentius:

(Fundersamt) Det kan nog ha sin riktighet att roten till de mångas död är att finna i den behandling som Stäket utsatts för. Jag var ju som alla andra i stora salen på slottet när portarna stängdes och ingen släpptes ut. Allt var först förvirring, rykten kom och gick. Men så trädde Trolle fram inför kungen, som intagit domarsätet, och framförde klagomål mot alla som skadat kyrkans egendom, och han talade särskilt mot dem som nedbrutit Stäket.

Kathrin:

Där ser du Jöran. Nu ligger vi illa till. Näs ligger inte långt från Stockholm. Det här kan bli skogen för dig.

Petrus:

Det är sannerligen märkliga nyheter du kommer med, hur skall detta sluta? Efter oroligheter och politiska strider i ett par mansåldrar trodde vi nog att det nu skulle komma till lugn i riket. Det här är ingen god början på ett kungligt regemente. Jag befarar att vi kommer att få utstå många nya strider. När kan vi slutgiltigt få summera alla gånger som dalkarlar och annan allmoge dragit förbi här på vägen klädda i vapen?

Kathrin:

Men jag förstår ändå inte hur det kunde bli så här! Alla löften! Är de inget värda. Kristian har ju framställts som en god konung i sitt eget land Danmark. För att kunna räknas som en god kung måste han väl ändå hålla givna löften - och han hade ju dessutom lämnat skriftliga! - även om löftena ges till en motståndare. Det här går inte ihop.

Laurentius:

Mor har så rätt. Det går inte ihop med vanliga mått. Men jag ska berätta från början.

Jöran:

Nu är kvällsmaten framtagen. Ta för av vad huset kan bjuda. Och låt oss sen få höra.

Petrus:

Det har ju pratats i många år om det berättigade - eller icke berättigade - i Kristians anspråk på den svenska kungatronen. Jag var i Stockholm år 99 när Kristian valdes till tronföljare. Det skedde på Stortorget i samband med att hans mor, drottning Kristina, kröntes.

Valet av sonen gick hastigt och lustigt vill jag lova. Det var i dubbel bemärkelse mot svensk lag; tronföljare skall inte väljas medan kungen ännu lever, och valet skall ske vid Mora Sten, såsom alltid skett enligt gammal hävd - och inte i Stockholm.

Laurentius:

Det är faktiskt ännu mer komplicerat. Osämjan beror till största delen på den skamliga freden 1509, och den ännu skamligare överenskommelsen som rikets herrar gjorde med danskarna några år senare. Rikets herrar pantsatte då landet för 12 000 stockholmska mark mot löfte att få behålla sina fri- och rättigheter gentemot det övriga folket. I själva verket var det ännu kostsammare för vi skulle också ge 1000 mark till drottningen. Sa jag att dessa summor gällde årligen, och de skulle senare överföras på sonen Kristian, om vi inte fann oss i att ta dansken till kung i riket.

Jöran:

Att det var så ställt visste jag inte. Då förstår jag att vi i Sverige gjort vad vi kunnat för att bli kvitt det avtalet.

Petrus:

Man kan nog säga att problemet varit likadant ända sedan kung Eriks tid. Det var ju han som lät bränna den gamla kungaborgen på Stäket, så att inte allmogeuppståndet med Engelbrekt i spetsen skulle kunna erövra den och dra nytta av platsens strategiska läge i den strid som stundade.

Jöran:

Ja, det talas ännu med respekt om den hedersmannen här i bygden. Det var han som först gav ord åt våra tankar om självständighet i förhållande till alla utlänningar, som så illa styrde i vårt land - och skodde sig själva på oss.

Laurentius:

Ja, sen har kampen fortsatt i nästan 100 år - och efter vad som nu hänt i Stockholm, misstänker jag att vi har lång väg att vandra innan vi kan hedra S:t Eriks baner igen på rätt sätt. Hur många gånger har inte danskarna varit vid Stäket vid det här laget?

Petrus:

Jag tror inte dussinet räcker - men lika många gånger har de åter fördrivits.

Jöran:

Och alltid har ärkebiskoparna stått på de danskes sida - både gamle ärkebiskop Jacob, och före honom Jöns, den skälmen.

Det var minsann inte utan orsak, som riksdagen beslöt att jämna slottet med marken, så att det aldrig skulle kunna återuppbyggas och på nytt bli ett landsförrådskt fäste i vårt land. Att jag var med om det ångrar jag aldrig - det må se'n bli att jag får gömma mig i skogen. Slottet var minssann inte längre någon prydnad för landet

Laurentius:

Du har så rätt, min gode klockare - det du sa om Stäket som ett landsförrådskt näste. Så sas det nästan ordagrant i det aktstycke som upprättades efter beslutet att S:t Eriks slott skulle rivas. Jag tror att det var i vördnad för S:t Erik, vårt lands skyddspatron, som riksmötet inte vill använda ärkebiskoparnas egen benämning på slottet. Jag tänkte i alla fall så, när jag hörde fru Kristina där i salen läsa upp riksmötets beslut i ett sista försök att rentvå de som anklagats för övergrepp mot kyrkan.

Kathrin:

Nu hör jag folk i rörelse på landsvägen igen. Av allt hästtrampet och gnäggandet låter det som om det vore en herreman som var på resa i sena kvällen. Säkert vill han ha husrum och stallrum för sig och sitt folk. Det är inte nådigt för oss Näs-bor, som bor vid en sådan stor stråkväg att kunna härbärgera alla vägfarande.

Jöran:

Ja, här skall alla vägfarande fram genom Näs. Det är ju ända vägen för Bergslagsfolket och alla andra västerifrån som skall ta sig till och från Stockholm. Det är inte nådigt att vara rättare i denna bygden och ha sig ålagt att visa vägfarande till rätta med mat och logi.

Kathrin:

Lars Rättare i Tibble har mycket att göra i dessa dagar, finns det måntro någon i Näs församling som längre kan avvara foder och brödföda, och som han kan skicka dem till.

Det stampar på förstubron, dörren rycks upp och en praktfullt klädd man stiger in i stugan.

Magnus:

Jag behöver husrum för natten. Finns någon rättare utsedd, som jag kan vända mig till. Han får se de bägge prästmännen. Tonen ändras.

Magnus:

Är det prästmöte i Näs i kväll? God kväll. Jag är herr Magnus från Västerås. Förlåt, om jag låter burdus. Men jag har bråttom hem, och humöret blir inte bättre av de elaka vägarna här i Näs. Färjkarlen var långsam, och i Stäksbacken fick en av hästarna en allvarlig sträckning. Nu kan jag inte komma längre för stunden.

Jöran:

Vi har Lars Rättare i Tibble, det är inte alls långt dit. Han kanske kan visa Herr Magnus' folk tillrätta, men jag är rädd för att det inte finns mycket foder och föda att hämta här i Näs i dessa tider.

Magnus:

Jag kommer naturligtvis att betala för mig.

Laurentius:

God afton Herr Magnus, det var inte länge sedan vi sågs i Storkyrkan. Jag är prosten Laurentius från Leksand och jag representerade Siljansbygden vid kung Kristians kröning. Vi har full förståelse för, om herr Magnus känner sig ur balans. Vi pratar just om vad som timat i Stockholm den senaste veckan.

Petrus:

Ja, det är skrämmande nyheter vi fått höra. Jag heter Petrus och är präst här i Näs. Mor Kathrin, sätt fram mer av den varma soppan och bjud Herr Magnus på en bägare öl, så hoppas vi att få höra mer om hur det gått till på slottet.

Magnus:

Det skulle smaka gott, men hur gör jag med mitt folk? Finns det någon som kan visa min fogde vägen till Rättare Lars, så att vi kan lösa frågan om övernattningen?

Jöran:

Anders, du får visa fogden vägen.

Anders och fogden lämnar rummet. Klockarmor dukar fram för herr Magnus.

Petrus:

Herr Magnus, håll till godo med vad klockargården kan bestå med. Jag skall skicka bud hem till prästgården att min hustru ställer rum i ordning åt Herr Magnus och hans fogde. Maria, min flicka, spring hem till prästgården och säg att vi måste ordna sängplats åt fyra nattgäster.

Jöran:

Klockargården kan också ställa några platser till förfogande.

Petrus:

Men låt oss nu få höra resten av prosten Laurentius berättelse.

Laurentius:

Jag gick nog händelserna i förväg. Jag har ännu inte hunnit ordna alla mina intryck. Det var förra söndagen som kröningen ägde rum i Storkyrkan - och den verkställdes av den återupprättade ärkebiskop Trolle och en rad andra biskopar som inställt sig. Här upprepades nu alla de löften och eder som konungen gått med på vid riksmötet på Brunkebergstorg några dagar tidigare.

Magnus:

Därefter vidtog något för oss svenskar förnedrande. Kungen lät bära fram tronen framför altaret, och från den utdelade han riddarvärdigheten - enbart till danskar! Den äran kunde inte vederfaras någon svensk man, sa han, eftersom riket övervunnits med svärd.

Laurentius:

Efter högtidligheterna begav sig alla upp till slottet och ett praktfullt gästabud började. Det pågick hela tisdagen och onsdagen. Kungen syntes ofta i salarna och han visade sig glad och vänlig.

Magnus:

Men han hade också haft sammanträden med sina rådgivare fick jag senare höra, när vi stod ute på torget och bevittnade avrättningen. Man skulle ha försökt hitta på något sätt för att kunna fånga - kanske rent av döda - de som kunde tänkas ställa till svårigheter för kung Kristian, när han tillträdde regementet. Det viskades om att man skulle ha avslöjat en krutkonspiration mot kungen. Men det förstår jag ju nu, att det bara var påhitt för att komma åt misshagligt folk.

Laurentius:

Ja, och man hade planer på att provocera fram bråk på stadens gator, så att man skulle få anledning att ingripa, och under de oroligheterna skulle många misshagliga personer kunna försvinna.

Alltnog, vid middagstiden började ett nytt gästabud, men nu bleknade och tystnade mången. Både salens och - som det snart visade sig - också slottets portar stängdes, och ingen släpptes ut. Fram trädde Gustav Trolle med en anklagelseskrift, som ställde fru Kristina och flera av de närvarande riksråden till ansvar för att bli Stäket rivits.

Kathrin:

Blodbadet är inte kung Kristian fel i alla fall. En kung måste hålla sina löften. Det är Trolle som är den skyldige.

Magnus:

Därefter började en regelrätt rannsaking av dem som påstods vara skyldiga. När det såg som mest hotande ut för de anklagade kom Fru Kristina fram med ett brev, som visade sig vara protokollet från riksdagsmötet där man beslutat att riva Stäket och avsätta Gustaf Trolle. Hon försökte förklara, att detta brev var ett samfällt riksdagsbeslut och att inga enskilda personer ensamma kunde ställas till ansvar för beslutet.

Laurentius:

Men, vilket misstag av fru Kristina att föra fram brevet. Jag såg hur kungen girigt grep efter aktstycket - brevet var ju fullt med hängande sigill, som visade namnen på undertecknarna. Här kunde han få veta exakt, vilka som varit med. Nu var det dödstyst medan kungen studerade alla sigillen.

Då steg plötsligt biskop Brask fram till tronen och förde en viskande överläggningen med kungen.

Jag stod inte så till att jag kunde se eller höra vad de hade för sig, men när jag senare bevittnade avrättningarna på Stortorget fick jag höra att Brask skulle ha plockat fram en lapp under sigillet. Det påstods av många att den lappen räddade hans liv. Kungen skonade annars inte ens biskopar; de två första som fick sina huvuden avhugna var biskoparna Vincentius och Mattias.

Petrus:

Men hur kunde kungen så grovt svika sina löften om amnesti för alla som arbetat mot honom? Vi har ju hört att han till och med lämnat skriftliga garantier i den saken innan Stockholm öppnade sina portar för honom.

Kathrin:

Ja, hur kunde han göra så?

Magnus:

Vi förstod att sakerna verkligen stod illa till för de anklagade, när kungen trädde fram och sa, att som kung hade han för avsikt att hålla sitt givna ord, men först handlade det om att verkställa påvens dom, och eftersom de anklagade av honom dömts som kättare - eller förrädare mot kyrkan - skulle de dö. Och han viftade med bannbullan och sa, att fanns det bara någon anklagare inom riket så hade han påvens uppdrag att verkställa dödsdomen.

Laurentius:

Jag skämdes å min kyrkas vägnar när ärkebiskop Gustav framträdde som åklagare. Han var ett lydigt verktyg åt konungen. Biskopen begärde också -som vi nyss hörde - att Stäkets slott skulle återuppbyggas.

Namnen på de dömda lästes sedan upp, och vi som klarat oss från dödsdomen släpptes och fick lämna slottet.

Magnus:

Ute på gatorna fick vi höra trumpetare blåsa och kalla alla borgare till Stortorget. Där hade kungens soldater bildat spetsgård, och in i den fördes de dömda. Kungens härold förkunnade att de fängslade var kättare, som måste straffas. Det skedde mot kungens vilja, sa härolden, men kungen måste verkställa påvens bannlysning.

Laurentius:

Skarbiskopen avbröt härolden och ropade med hög röst upp emot burspråket, att kungen for med osanning och att detta var förräderi mot svenska män. Han begärde att få ställas inför en laglig domstol och få veta, av vilken orsak han och alla andra skulle dö.

Biskopen hade fullkomligt rätt, när han sa att Guds hämnd skulle drabba kungen för sådant övervåld och tyranni.

Magnus:

I går fick jag läsa kung Kristians öppna brev till allt Sveriges folk, där han förklarade vad som skett i Stockholm, och att det var bannsmän som med rätta dömts som kättare. Han påstod att om inte de här människorna fått sitt straff, skulle påvens vrede gått över hela landet och särskilt över dom som lurats att var med och bryta ner Stäkets slott. Hädanefter skulle han styra landet enligt lagarna och hålla alla löften han givit, lovade han.

Kathrin:

Hur skall det här sluta måntro? Jag har på känn att vi får lida stort för att vi förbrutit oss mot vår kyrka och den heliga fadern i Rom.

Laurentius:

Framtiden är mycket svår att sia om, kanske har det aldrig förut varit så svårt att se in i den. Så mycket har hänt ute i världen, som kan vända på alla invanda begrepp. Martin Luther satte för 3 år sedan igång en revolution inom kyrkan, som nu hotar att splittra hela kristenheten.

Magnus:

Kanske påvens ord inte får lika stor betydelse i fortsättningen. Hela världen håller på att förändras. Vi kanske till slut måste acceptera att vår jord är rund som ett klot! Columbus har ju nu många gånger rest över havet västerut till Indien, och förra året begav sig en expedition ut på en resa i akt och mening att segla runt hela jorden.

Petrus:

Sedan vi fått boktryckarkonsten till hjälp är jag rädd att Luthers farliga tankar snabbt kan få spridning över Europa.

Kathrin:

Måtte Gud sig förbarma över vårt arma land, så att vi inte må drabbas av något sådant. Då om någonsin må vi kallas kättare.

Petrus:

Vår enda räddning är att svenskar och danskar kan komma till någon slags förlikning. Nu måste vi få fred och lugn i riket efter många år av stridigheter.

Magnus:

En tredje part måste vara med i en kommande förlikning, och det är ärkebiskopen. Utan samförstånd med honom kan det aldrig bli någon varaktig fred.

Det var ju här i Näs som Sten Sture d.ä. gjorde upp med gamle ärkebiskop Jacob om jag minns rätt. Jag var med i Stockholm den minnesvärda riksdagen i november 1517 då beslutet togs om att Stäket skulle rivas och ärkebiskopen avsättas. Då minns jag att några dalkarlar påminde om vad man kommit överens om när allmogen varit samlad vid Näs äng. Det måste väl vara samma Näs som jag nu befinner mig i, heller hur.

Jöran:

Det är alldeles riktigt. Jag minns som om det varit igår, hur alla samlades här utanför kyrkan. Det var för 18 år sedan, några veckor före midsommar och året var 1502. Den gången fick ärkebiskop Jacob ge efter för gamle Herr Stens önskningar.

Scen 2

Riksmötet på Nääs äng - 5 juni 1502 RIKSMÖTET PÅ NÄÄS ÄNG - 5 juni 1502

Ärkebiskop Jacob Ulfsson har tvingats till förlikning med Sten Sture d.ä. Stig Hansson, Jönshyttan, är ledare för dalkarlarna, som var särskilt talrika vid detta tillfälle.

Peder Eriksson, Granhammar är närvarande. Han är en av de få frälsemän, som varit Sten Sture trogen under motgångens tid.

“S:t Eriks slott”: S:t Erik - symbol för nationell frihet.

Ärkebiskop Jacob tvingas att svära trohetsed inför landets politiska ledning.

Mötet 1497. Sten Sture hade tvingats träda tillbaka från riksföreståndarskapet. Sture ansåg sig emellertid endast kunna avsättas av folket eftersom han valts av folket.

Allmogeman: Det var herrarnas beslut att välja danskar till kung. Allmogen skall naturligtvis ha ett avgörande inflytande: RIKSMÖTET.

PERSONER:

Sten Sture d.ä.

Jacob Ulfsson, ärkebiskop

Hemming Gadh, Sten Stures medhjälpare Biskop Mattias i Strängnäs

Herremän: Herreman 1 Herreman 2

Dalkarlar:

Stig Hansson Dalkarl

Folk från Nääs:

Peder Eriksson (Örnflyckt), Granhammar, på Stures sida

Jöran, Klockare Nääs 1

Nääs 2

Riksmötet på Nääs äng 5 juni 1502

Nääs 1:

Vad mycket främmande folk det kommer till Näs idag! Det är många dalkarlar här, ser jag - och hör jag.

Jöran:

Det är minsann också många köpstadsmän och bergsmän och borgare från Stockholm, förutom de förnåma herrarna därborta. Vilka är dom?

Nääs 1:

Jag känner bara igen Peder Eriksson från Granhammar. Den mannen kan väl känna sig nöjd idag, han har ju hela tiden stått på herr Stens sida i den långa striden med ärkebiskopen och rådet.

Nääs 2:

Ja, det ändrar sig snabbt. I dag undrar jag just, om det finns någon enda av herrarna i vårt land som vågar visa att han står emot gamle Herr Sten. Gammal är ändå äldst. Han har ju återfått all makt från forna dagar.

Jöran:

Det ska vi vara glada för. Honom hade vi att tacka för en lång tid av fred och välstånd i vårt land.

Nääs 1:

Somliga har tyckt att det var dumt av honom att sätta upp statyn med S:t Göran och Draken i Stockholms Storkyrka. Jag har ingenting emot att han satte upp den. Det kan en väl förstå att vinner man en så stor seger för landet, som den vid Brunkeberg, så vill man nog befästa minnet av sin gärning för framtiden. (dess innebörd beskrivs i inledande text)

Jöran:

Ja, det kan därför inte ha varit roligt för honom, när danske kung Hans efter många år tog makten ifrån honom - för nu 4 år sedan.

Nääs 2:

Tänk också på att många av herrarna - där borta! - de gjorde vad dom kunde för att beröva Herr Sten makten, de ställde sig på danskens sida. Men så mycket stöd fick herr Sten från folket runt om i landet att kungen inte kunde göra sig av med honom helt.

Nääs 1:

Kungen var t o m tvungen att erbjuda honom stora jordförläningar, bland de törsta som vi någonsin varit med om, var det någon som sa.

Jöran:

Och Hovmästare fick han kalla sig, men inte var det lika fint som riksföreståndare inte.

Stig Hansson:

Är ni här från trakten?

Nääs 1:

Ja, vi är Näs-bönder

Stig Hansson:

Jag hörde att ni talade om Herr Sten. Har han redan kommit hit till Näs? Han kanske har övernattat här i socknen.

Jöran:

Det skulle väl i så fall ha varit hos Herr Peder på Granhammar, men han står därborta, så herr Sten kan vi nog vänta från annat håll.

Nääs 1:

Han har inte heller varit synlig i lägret utanför Stäket på sista tiden. Jag har varit med i bevakningsstyrkan sista veckan.

Dalkarl:

Då kommer han nog direkt från Stockholm. Han har säkert försökt sätta slottet i stånd igen, sedan han fick det i sin hand. Det var i bedrövligt tillstånd när danskarna gav upp efter 7 månaders belägring.

Jöran:

Kan du berätta för oss här i Näs hur det kom sig att Herr Sten på nytt kunde bli riksföreståndare ? Han hade ju de flesta herrarna emot sig. Hur kunde han vinna över dem ?

Stig Hansson:

Tänk på att du bor i ett land där bönderna av gammal hävd har haft mycket att säga till om i politiken. Det har hänt åtskilliga gånger, när herrar och bönder haft skilda åsikter, att det varit böndernas vilja som segrat. Så var det t ex när förra ärkebiskopen Jöns' far valdes till riksföreståndare av sina aristokratiska medbröder. Han fick minsann träda tillbaka för Herr Karl som var folkets man till den posten.

Dalkarl:

Det ska ni också veta, goda Näs-bor, att när dansken blev vald till kung här förliden, så var ändå villkoret, att svensk lag skulle gälla i landet, och inga utländska fogdar skulle få sitta på kungens slott. När inte det villkoret uppfylldes blev det snart oro bland allmogen, minns hur det var med fogden i Örebro.

Stig Hansson:

Att Herr Sten tvingades träda tillbaka för kung Hans berodde bara på danskarnas överlägsenhet i kriget och inte på något annat.

Jöran:

Ja, nu är situationen den motsatta, kung Hans har drivits på flykten.

Dalkarl:

Och så snabbt att han tvingades lämna kvar sin drottning i Stockholm. Hon är nu under Herr Stens bevakning och en bra gisslan.

Stig Hansson:

När herrarna sammansvor sig mot Herr Sten och förklarade honom avsatt som riksföreståndare, påtalade han helt riktigt att han hade sin makt av Sveriges menige allmoge.

Han vägrade att avgå, han höll kvar sina fogdar på slotten, och sa att han skulle lämna sin post först då de som valt honom till riksföreståndare så begärde.

Nääs 1:

Då var det således bara danske kungens flotta och krigsfolk som tvingade honom att träda tillbaka och inte de svenska herrarnas makt, om jag förstått saken rätt.

Stig Hansson:

Så har du.

Jöran:

Mätte nu bara ärkebiskop Jacob ge med sig och sluta upp på Herr Stens och rikets sida, så att vi får slut på landets inbördes strider.

Nääs 2:

Och att vi snart kan få välja en SVENSK kung.

Dalkarl:

Jag tror nog att Herr Sten gör vad han kan för att få sluta sin bana som Kung Sten.

Stig Hansson:

Både Herr Sten och Herr Jacob dröjer. Tiden är långt liden, de borde vara här nu.

Jöran:

Bägge väntar väl in i det sista, ju senare på plats ju finare.

Nääs 1:

Ja, inte kan det kännas nådigt för ärkebiskopen att få krypa till korset så här, men han har förstås inget val. Nu torde hela landet i övrigt ha övergivit kung Hans - och biskop Jacob.

Dalkarl:

Känner jag biskop Jacob rätt har han nog inte sagt sista ordet. Så stor makt har han ännu, att han vägrade att fara till Stockholm för att möta herr Sten, så vår riksföreståndare blev tvungen att böja sig för biskopen och snällt komma ut till honom här i Näs.

Jöran:

Det får väl ses som en eftergift från bägge parter att de möts här vid kyrkan, och inte på någonderas egen mark.

Stig Hansson:

Jag skulle tro det.

Nääs 1:

Nu undrar jag om det inte är Herr Sten som kommer därborta.

Peder Eriksson och de andra herrarna går fram mot mitten på scenen, där de möter Herr Sten.

Peder Eriksson:

Välkommen till Näs Herr Sten. Vi får gratulera Herr Sten till framgången i kampen för rikets bästa.

Sten Sture d.ä.

Men se, Peder Eriksson på Granhammar. Det var roligt att få mötas under de förhållanden som nu råder. Jag ska inte glömma den trohet herr Peder visat under de svåra åren. Nu får vi bara hoppas att vi kan komma till tals med ärkebiskopen idag.

Herreman 1:

Det är med stor spänning vi väntar på biskop Jacob och undrar vad han kan komma att ställa för krav vid dagens förhandlingar.

Sten Sture d.ä.

Ja, alldeles säkert kommer han med sitt gamla tal om att jag och riket skall ersätta honom och kyrkan för all den skada och förlust som de anser sig ha lidit. Men vi får se hur det blir med den saken.

Herreman 2:

Det är ett svårt bakslag för ärkebiskopen. Han tänker säkert på hur han satt här på Almarästaket med många av rikets råd och ansåg sig styra landet.

Sten Sture d.ä.

Ja, annorlunda talade biskopen för 30 år sedan, då jag drog till Stockholm med dalkarlarna för att driva undan kung Kristian. Då stod han på min - och rikets - sida. Han försökte inte stoppa mig när jag ville passera Almarästäks slott. Ni kanske minns att han t o m förbjöd Kristian gå genom sundet med de båtar han förmått upplandsbönderna att ge honom för att kunna bemäktiga sig Stockholm.

Herreman 1:

Det var minsann också enda gången som S:t Eriks slott gjort en insats för riket.

Peder Eriksson:

Det har alltid förundrat mig att ärkebiskopen valt att uppkalla sin borg efter S:t Erik, som ju från början var sinnebilden för Sveriges kamp för nationell frihet. Slottet har ju sannerligen inte stått på rikets sida sedan det började kallas vid det namnet.

Herreman 2:

Vi minns alltför väl hur S:t Eriks banér hjälpte OSS till segern vid Brunkeberg.

Herreman 1:

Hur det sedan kunde hamna i Uppsala domkyrka är det väl ingen som vet, men det dröjde inte länge förrän domkapitlet började kalla biskopsgården i Uppsala för S:t Eriks gård.

Herreman 2:

Och deras fasta hus här vid Almarästak har blivit S:t Eriks slott.

Peder Eriksson:

Jag var med på Dävensö när rådet sammanträdde där och begärde att domkapitlet skulle låna ut S:t Eriks banér åt Herr Sten, för att det skulle bringa seger åt oss i det allvarliga kriget med Ryssland.

Sten Sture d.ä.

Jag kan avslöja för er att det låg en djupare mening bakom min önskan att få föra S:t Eriks banér till Finland. Schismen mellan mig och ärkebiskopen var ju redan då ett faktum, och jag var rädd att han skulle agera politiskt mot mig här hemma, medan jag försvarade riket vid ryska gränsen.

Men med S:t Eriks banér i min hand hade jag en hållhake på herr Jacob. Så länge jag hade hand om det, kunde jag känna mig säker på att han inte offentligt gick emot mina intressen.

Efter kriget försökte jag få behålla banéret, men ärkebiskopen tvingade mig att återlämna det till domkyrkan.

Peder Eriksson:

Se, nu kommer ärkebiskopen med sitt följe. Främst kommer Hemming Gadh.

Ärkebiskopen anländer.

Hemming Gadh:

Det är med största glädje och förhoppning om framtiden som jag denna dag ser rikets två mäktigaste män mötas. Det har varit år av missämja mellan dessa män. En fiendskap som varit till allvarligt men för riket. En gång stod de på samma sida i värnet om vårt land. Sedan dess har många hätska ord utväxlats dem mellan. Bägge torde ha skuld i det skedda, men de har ärligen handlat, fast med utgångspunkt från skilda uppfattningar. Det är min förhoppning att den långa tvisten idag skall kunna biläggas. Låt herremän och allmogemän från skilda delar av vårt land i dag få bevittna ett försoningens handslag.

Jacob Ulfsson:

Jag ser att Herr Sten samlat en stor hop av sina dalamän kring sig. Som omständigheterna utvecklats har jag idag ingen stor skara med mig; annorlunda var det den gången Herr Sten försökte tränga mig ut från Almarästas slott och kungen kom mig till hjälp.

Det slutade med att herr Sten fick frånträda riksföreståndarskapet. Jag har alltid hållit mig till lag och rätt och inte svikit landets lagligt valda konung. Jag har inte farit härjande och rövande fram genom landet, som herr Sten gjort.

Sten Sture d.ä.

Vilken laglig rätt om jag får fråga! I Sverige skall svensk lag råda enligt den överenskommelse som vi skrivit under på. Men kung Hans har inte hållit vad han lovat. Vi ser utländska fogdar på kungens slott. Svenska män får inte ge kungen råd i svenska angelägenheter. En sådan kung vill vi inte ha. Enligt gammal lag äger Sveriges befolkning rätt att vråka den kung som åsidosätter våra rättigheter.

Och det har vi gjort nu. Med allmogens hjälp har jag drivit kungen på flykten, och Drottning Kristina har jag som gisslan på Stockholm slott. Nästan hela landet har övergett kungen. Det är bara Kalmar stad och herr Jacob som ännu inte tagit sitt förnuft tillfånga. Det hoppas jag skall ske idag.

Beträffande Herr Jacobs påstående att jag skulle farit härjande och plundrande fram genom landet, vill jag bara upplysa om att det var sedan Herr Jacob tillsammans med sina medlöpare här från Stäket utfärdat sitt öppna brev, i vilket ni alla förklarade mig avsatt som riksföreståndare, och tillika berövade mig mina gods, som jag vidtog den åtgärden att lägga beslag på ärkebiskopens gårdar i Uppland. Jag känner inte till att mitt folk på något sätt skulle förgått sig under den aktionen.

Jacob Ulfsson:

Jag fick sådana trovärdiga vittnesmål, att jag med gott samvete och i den heliga kyrkans namn utfärdade kyrkans bannlysning över Herr Sten och hans medhjälpare, på det att landets övriga oskyldiga invånare skulle veta att ta avstånd från Herr Sten. Vidare står Herr Sten ännu i skuld till mig och kyrkan enligt den dom, som kung Hans utfärdade sedan han kom till makten.

Sten Sture d.ä.

Med vilken rätt ansåg sig Herr Jacob och de rådsherrar som var med Ers Nåde på Stäket kunna avsätta landets riksföreståndare. Ni hade ju inte valt mig. Det var ju ett riksmöte med Sveriges menige allmoge och tillikarättskaffens herremän, som valde mig. Inte ens kung Hans - när han väl blivit kung - ansåg sig kunna avsätta mig, jag fick en hög ställning i riket och många jordagods. Nej, Herr Jacob har hela tiden varit ut i ogjort väder.

Jacob Ulfsson:

På detta senare kan jag svara samma sak efter nyligen genomförd brevväxling med kung Hans. Om jag, vilket syns troligt med det uppbåd av folk som herr Sten har kring sig - om jag skulle tvingas att gå med på herr Stens krav, har jag här kung Hans' skriftliga ord med tack för den trogna tjänst jag alltid bevisat konungen, sedan jag först hyllade honom som kung. Kungen ber mig också att hos Herr Sten utverka fri lejd ut ur riket för hans husfru Kristina.

Sten Sture d.ä.

Vad kung Hans än må säga till herr Jacobs fördel, så bryr jag mig på inget vis om det. Här gäller nu bara hur sakerna står. Herr Jacob har att finna sig i att svära trohetsed till landets verkliga politiska ledning, och det är jag, som nu av riksmötet valts till riksföreståndare.

Om herr Jacob inte vill erkänna detta förhållande, skall herr Jacob enligt löfte få fri lejd tillbaka till slottet. Men betänk vad ett nej kan betyda för herr Jacobs framtid. Betänk också att jag nu förfogar över nytt folk, som blivit friställda när kung Hans så snöpligt övergivit sin sista bundsfövant - herr Jacob - och gett sig iväg till Danmark. Mina kunskapare har sagt mig att Herr Jacob omöjligen kan klara en förstärkt och förlängd belägring av Stäket tills kung Hans kan tänkas vara tillbaka med hjälp.

Beträffande den av kung Hans' - genom herr Jacob - framförda önskan om fri hemfärd för drottningen, kan jag på stående fot meddela att den önskan skall villfaras. Hon skall under fullständig säkerhet förpassas ur riket. Jag har för avsikt att själv följa henne, när jag far söderut nästa gång.

Jacob Ulfsson:

Herr Sten skall inte vara alltför säker. För min egen del får visserligen situationen anses besvärande, men kung Hans har hela den katolska kyrkans och påvens stöd, när det gäller att straffa herr Sten för

allt det onda, som herr Sten gjort kyrkan och särskilt ärkebiskopsbordet. Det är stora ekonomiska anspråk som kyrkan ställer på herr Sten. Herr Sten kan vara förvissad om att kung Hans kommer tillbaka - och om inte han själv, så hans son, Sveriges valda kronprins Kristian.

Mattias:

Jag har svårt att se hur vi skall finna en förhandlingslösning. Låt mig i alla fall få komma med ett förslag. Om herr Jacob erkänner herr Sten som landets riksföreståndare och svär trohetsed inför den politiska ledningen - och därmed lovar att gå ifrån kung Hans - så skall herr Sten å sin sida ersätta ärkebiskopen och kyrkan för alla de förluster som de kan ha lidit. Är det en rimlig förlikning? Vad säger herrarna ?

Sten Sture d.ä.

Som läget är nu kan jag omöjligt skaffa alla de medel som vid tidigare förhandlingar begärts. Jag har ju blivit berövad det mest av mina inkomstbringande gods. Men om kyrkans bannlysning av mig kan upphöra, så lovar jag att återbetala vad jag kan vara skyldig ärkebiskopen och domkyrkan för den skada som uppkommit på Almarestäks slott under den långa belägringen. Men jag vill få bekräftat att alla förpliktelsebrev blir förstörda.

Hemming Gadh:

Vad svarar ärkebiskopen på detta?

Jacob Ulfsson:

Eftersom jag redan har kung Hans skriftliga fribrev kan jag känna mig trygg inför påvens domslut. Han kommer att förstå att jag befunnit mig i en tvångssituation, om jag upphäver kyrkans tidigare dom över Herr Sten. Jag kan inför herr Stens ögon förstöra de av Herr Sten omnämnda förpliktelsebreven. Här är de. Läs, och vi lägger dem på elden.

Hemming Gadh:

Vad svarar herr Sten på detta?

Sten Sture d.ä.

Jag tar er alla till vittnen - biskop Mattias i Strängnäs, doktor Hemming Gadh, doktor Ragvald ärkedjåkne i Uppsala, herrar borgmästare och råd i Stockholm, friborne frälsemän, kopparbergsmän, silverbergsmän och menige Sveriges allmoge som här äro församlade vid Näs kyrka.

Herr Jacob kan vi inför dessa vittnen lova följande, som vi senare må sammankomma och skriftligen beediga, att vi på bägge sidor är överens om att upphöra med all ovilja och tvist, såsom det varit i näst förlidna fejder här i riket, att hans nåde, herr Jacob, avstår från alla gamla krav, vilka vi här sett förstöras, mot att jag, herr Sten, lovar att till fullo ersätta ärkebiskopen och domkyrkan för den skada som uppkommit i sist förlidna örlog.

Vidare att herr Jacob erkänner min överhöghet i alla världsliga angelägenheter, på samma sätt som jag lovar på min ära och kristliga tro att förlika mig med hans nåde och den heliga kristna kyrkan.

Hemming Gadh:

Vi har alla hört vad Herr Sten sagt. Det synes mig vara en god överenskommelse. Kan hans Nåde, herr Jacob, godkänna denna ordalydelsen ?

Jacob Ulfsson:

Ja.

Scen 3

STEN STURE D.Y. TALAR TILL ALLMOGEN I STÄKS LÄN månadsskiftet september - oktober 1515

Av handlingarna framgår inte var i Stäks län Sten Sture d.y. sammanträffade med allmogen. Stäks län omfattade vid denna tid Bro härad. Tidigare, före 1499, hade även Håbo och Ehrlinghundra häraderna räknats till Stäks län, men de var från sekelskiftet under "kungens fatbur" och ligger under Stockholms slott. Jag gör det antagandet att Sture mötte allmogen vid häradets tingsplats vid Bro kyrka.

Mötet vid Bro kyrka (!) ägde rum före 4/10 1515, då Stures fogde kommer dit, enligt talet vid Tälge (?).

Sture får häradbornas sanktion och löfte om hjälp vid en kommande belägring. Han berättar att länet skall läggas i kvarstad, kommande riksmöte skall ta ställning till om Stäks län skall vara skattepliktigt under kronan eller kyrkan.

PERSONER: Sten Sture d.y. Frälsemän
Frälseman 1
Frälseman 2
Jöran, Klockare i Nääs Bönder från Bro härad

Sten Sture d.y. talar till allmogen i Stäks län (vid häradsplassen = Bro kyrka)

Sten Sture d.y.

Friborne frälsemän, bönder och menige allmoge, käre bröder och synnerligen gode vänner uti Stäks län.

Eder skall vara veterligt hur svekligt gamle ärkebiskop Jacob beställde med sitt domkapitel i Uppsala för att Gustav Trolle skulle kunna tillträda biskopsdömet redan i ärkebiskop Jacobs egen tid.

Hur han bad och begärde av mig, att jag skulle skriva till Påven i Rom till förmån för honom. Hur han lovade med hand, mun, brev och insegel att allt skulle vara kyrkan, riket, mig och menige man uti riket till gagn och till långt bestånd.

Likaså lovade ärkebiskop Jacob mig, att när Gustav Trolle kommit hit till riket så skulle gamle ärkebiskopen inte överlämna åt honom vare sig Uppsala domkyrka eller Stäkets slott, förrän han inför riksföreståndaren - inför mig - svurit sin ed om trohet mot Sveriges krona.

På grund härav skrev jag till vår heligaste Fader påven i Rom och förordade Gustav Trolle som ärkebiskop i Sverige.

För att underlätta för honom att inträda i sin höga värdighet skrev jag till min fogde på Silverberget och till myntet i Stockholm att ärkebiskop Trolle skulle få sin beskärda del i silver och penningar. Jag sände också bud till de tyska köpmännen i Stockholm och bad dem skriva till sina vänner i Lübeck, att man där skulle överlämna 4 eller 500 gulden efter hans behov.

Därmed ansåg jag att denne herre borde vara nöjd, och att utnämningen av honom till ärkebiskop skulle avlöpa väl.

Jöran:

Har påven också utnämnt Gustav Trolle till ärkebiskop?

Sten Sture d.y.

Ja, och i början av augusti - före Mormässan - kom han på ett lübiskt fartyg till skärgården, där han lämnade skeppet och for med en skärbåt upp till Biskopstuna och sedan till Uppsala.

Enligt min mening hade det varit hederligare, om Hans Nåde hade kommit in till Stockholm, där han visste att jag väntade på honom för att med tillbörlig ära och vördnad få mottaga honom i hans värdighet.

Jöran:

Han vägrade således att träffa landets riksföreståndare! Som vidtagit anstalter för hans välkomnande!

Sten Sture d.y.

Ja, jag kan inte tolka det på annat sätt. Med detta sitt handlingssätt har han visat förakt för Sveriges krona, Stockholms stad och mig, som av maktägande herrar och menige rikets inbyggare blivit satt att styra riket.

Frälseman 1:

Det håller vi med om. Det är självklart att ärkebiskopen skall följa all gammal sedvänja och visa riket och dess föreståndare huldskap och troskap.

Frälseman 2:

Jag tror för min del att vår ärkebiskop har skäl för sitt handlande. Jag vill inte utan vidare misstänka honom för ohederlighet. Vi bör vänta med vår dom tills ärkebiskopen fått förklara sig. Herr Sten har tydligen ännu inte sammanträffat och talat med honom? Vet Herr Sten varför ärkebiskopen handlat som han gjort.

Sten Sture d.y.

Ja, det tror jag mig veta. Strax som han kommit till Uppsala fick jag en skrivelse från honom, av vilken jag förstod att han ville hämnas på dem som varit motståndare till gamle ärkebiskop Jacob och hans fader Erik Trolle, och flera andra av hans släktingar.

Jöran:

Det kan man förstå, att han vill hämnas sin faders öde. Fadern hade ju av rådet valts till Riksförståndare, men Sveriges folk ville i stället ha Herr Sten i den befattningen. Och så blev det.

Sten Sture d.y.

Det glädde mig högeligen när jag vid riksföreståndarvalet märkte vilket starkt stöd jag hade hos Sveriges allmoge - och även bland många rättskaffens frälsemän.

Jöran:

Men vad har han själv för anledning att känna sig förbigången. Han har ju fått både förord och penningmedel genom Herr Sten.

Sten Sture d.y.

Jag vet nog var skon klämmer, och det är just därför jag har kommit till er, mina trogna vänner i Bro härad. Det handlar om pengar må ni veta. Pengar som ärkebiskopen anser sig lurad på - era pengar till på köpet.

Så här förhåller det sig. När ärkebiskoparna - första gången i ärkebiskop Nikolas tid - fick tillåtelse av rådet att bebygga Stäket, blev det klart utsagt att den utbyggnaden inte fick inkräkta på kronans skatteinkomster.

Jöran:

Jasså, det kände vi inte till här i Bro härad. Det har väl alltid varit så att vi betalt vår skatt till fogden på Stäket och inte till Kronan.

Sten Sture d.y.

Ja, genom inställsamt tal hos dom danska och tyska kungar som länge regerat vårt land, har ärkebiskopsbordet tid efter annan fått rätt att uppbära skatt från vissa landområden. Stäks län - bland flera andra - skapades för det ändamålet.

Fram till sekelskiftet omfattade Stäks län Bro, Håbo och Ärlinghundra härader, som ni säker minns, men sedan dess är ju Stäks län detsamma som Bro härad.

Kronan anser - och jag med den - att när ny ärkebiskop tillträder, skall frågan om huruvida Stäks län skall vara skattepliktigt under ärkebiskopen eller återgå till kronan, avgöras på nytt.

Jag har därför låtit lägga kvarstad på Stäks län; inga skatteinkomster härifrån har sedan i somras förts till Uppsala eller Stäket. Denna oklarhet kan inte fortgå längre, och kronan bör för övrigt återfå sina

forna inkomster från Stäks län. Till nästa rådsmöte, som skall äga rum i Södertälge, ämnar jag kalla ärkebiskopen, och där skall då dömas i frågan.

Jag vill nu fråga er, mina vänner uti Stäks län, hur ni ställer er i denna sak. Ni har nära erfarenheter av ärkebiskopsborgen och den politik som förts därifrån under flera mansåldrar. Anser ni att svenska ärkebiskopar skall få fortsätta och sätta sig upp emot landets politiska ledning?

Min kvarstad på Stäks län uppfattas naturligtvis - och det med rätta - av Gustav Trolle som en fientlig handling från min sida. Men en ärkebiskop som inte kommer till riksföreståndaren och svär sin ed, kan jag inte lita på. Jag misstänker i allra högsta grad, att han tillika har rådgivare, gamle biskop Jacob antydde jag nyss, som vill fortsätta att stödja danska kungens krav på Sveriges krona.

Jöran:

Ska den då aldrig ta slut, denna evinnerliga träta om makten i vårt land!

Frälseman 2:

Än så länge har ju inte så mycket hänt, det finns kanske plats för överenskommelse och försoning mellan Herr Sten och Herr Gustav.

Sten Sture d.y.

Jag vill inte bli ansvarig för att landet kan gå mot fördärvet. Jag har för avsikt att fara till Distingen i Uppsala och där personligen söka upp Herr Gustav, om han inte innan dess hört av sig. Jag har skrivit flera brev till honom i saken.

Frälseman 1:

Vi litar på att Herr Sten handlar på bästa sätt, och vi vill stödja vår riksföreståndare i frågan om skatteinkomsterna från Stäks län.

Eller hur, alla här församlade? Är det rätt uppfattat att vi, liksom Herr Sten, önskar att frågan om vart skatten skall gå må avgöras vid nästa riksmöte.

Alla:

Ja, (ja, ja,) så är vår önskan.

Sten Sture d.y.

Då vill jag bara till slut tala om för er att jag har för avsikt att till nu instundande S:t Franciscus dag sända min fogde hit till Stäks län. Länet kan inte längre stå utan fogde.

Det innebär att ni, mina kära inbyggare i Stäks län och Bro härad, må tillsvidare betala er skatt till denna min fogde.

Farväl, mina trogna vänner.

Alla

Farväl.

Scen 4

HOS GUSTAV TROLLE PÅ STÄKET (augusti 1516) efter mötet i Tälge.

Delar av domkapitlet har tagit sig ut till slottet. Man talar öppet om den politiska situationen. Trolle delges påvens kritiska uttalande om den svenska ärkebiskopens handlande. Trolle hade inte kommit till riksmötet i Tälge, trots särskild kallelse; han var annars självskrivet deltagare vid riksmöten. Scenen utspelar sig en tid efter mötet i Tälge, till vilket ärkebiskopen inte bara kallats, utan varit självskrivet deltagare.

Man diskuterar påvens sk bullor, Stäks län m.m.

Interiör - detaljer: se En biskops hofhållning i början af 1500-talet

PERSONER:

Ärkebiskop Gustav Trolle

Domprosten mästare Kristoffer

Ärkebiskopens ställföreträdare doktor Erik Geting Kaniken Jöns Laurenson.

Talkören

Hos Gustav Trolle på Stäket (augusti 1516) efter mötet i Tälge

Trolle:

Låt mig nu få höra hur mötet i Tälge avlöpte. Jag har låtit mina tjänare duka fram och ställa allt i ordning för vår lekamliga välfärd. Jag har låtit hovmästaren förstå att vi vill vara ostörda resten av kvällen.

Så - mina herrar, ni får därför själva förse er med vad ni önskar. Vi kommer att vara helt allena och därför kan vi tala fullständigt öppet med varandra om situationen i landet. Jag ber er att inte undanhålla något av det som ni iakttagit och uppfattat, eller av vad som sagts på grund av hänsyn till min person. Jag förstår fullt väl om många på mötet har vänt sig mot mitt sätt att sköta den här affären. Men jag har mina uppdrag, och handlar med gott samvete. För vår heliga kyrkas skull.

Erik Geting:

Till att börja med var mötet en framgång för vår sak. Våra argument var starka och Herr Sten hade svårt att vinna alla över på sin sida.

Jöns Laurenson:

Men vi måste vara försiktiga med Sten Sture, den kättaren. För även om han inte har rätt juridiskt, så har han genom sin goda förmåga att tala till folket lätt att vinna dem för sin sak, och vi har bitter erfarenhet i detta land av, hur ringa man litar till förståndigt folks tal.

Trolle:

För mig är frågan om Stäks län, ja hela den politiska situation som landet befinner sig i, ytterst en fråga om kyrkans makt i samhället. Den får inte försvagas. Och vi har många trumf på hand, som våra motståndare inte känner till. Som mina herrar förstår har vi påvens fulla stöd i denna sak.

Kristoffer:

Ers nåde, något som är ett streck i räkningen för oss har inträffat. Domkapitlet har alldeles nyligen fått ett brev från påven, som är nog så illavarslande för vår sak. Brevet är ännu inte känt ute landet, men det är ställt till alla biskopar för vidare spridning till allt prästerskapet.

Trolle:

Vad nu! Har påven ändrat uppfattning?

Kristoffer:

Det är det minsta man kan säga - Ers Nåde sa ju inledningsvis att vi skulle tala öppet eller hur?

Trolle:

Jovisst. Tala min gode domprost. Men jag blir onekligen skrämmd av tonen i mästare Kristoffers röst. Vad skriver påven?

Kristoffer:

Om våra motståndare får reda på vad påven säger blir det inte lätt för oss.

Erik Geting:

Jag fick just höra innehållet av mästare Kristoffer, när jag kom till Stäket för en stund sedan, och jag har funderat på en handlingsplan för vår fortsatta politik. Vi har allt att vinna om vi sköter våra kort rätt.

Kristoffer:

Jag har brevet här. Efter några betraktelser över den prästerliga uppgiften i allmänhet faller så påvens ord så här:

“I sanning icke utan stort misshag hava vi fått uppfattningen, att några av Eder jämte edra anhängare skola ha åsidosatt gudsfruktan,

Ur mörkret hörs talkören - enskilda röster, ibland samfält:

- * glömt Eder värdighet
- * och den måttfullhet, som Edra ämbeten kräva,
- * vänt ryggen åt all fromhet och sanning,
- * och haft den oförsynta djärvheten
- * att väcka tvedräkt mellan furstar, adel och meninghet i detta rike,
- * att Ni icke rädens att sprida fiendskap, avund och hat,
- * vilket brukar vara rikens och städers farligaste olyckor;
- * att bringa folket i olydnad mot överheten.

Kristoffer:

Härav har ofta uppstått den största tvedräkt mellan undersåtar, och många motsättningar har vuxit fram till stor skada för staten ... Såsom det är skrivet:

ALLA: Hela rikets föröddes, då det var söndrat inbördes.

Kristoffer:

Om detta vore sant, vilket Vi icke kunna tro, skulle det misshaga Oss på det högsta och allvarligt kränka Vårt sinne.

På grund härav befalla Vi alla och envar av Eder, att i kraft av Eder heliga lydnadsplikt och med tanke på Vårt straff, bemöda Eder om att uppträda såsom det passar goda prelater,

- * ..passar goda prelater

ALLA: .. passar prelater

Kristoffer:

samt vara ett föredöme för andra.

- *.. föredöme, ... föredöme, ... föredöme

ALLA: ... ett föredöme för alla.

Kristoffer:

Om dylika saker likväl inträffat, tvingas påvestolen att gripa till rättsliga åtgärder"

En stunds tystnad

Trolle:

Kan detta brev, eller innehållet i det, stoppas så att det inte kommer till allmän kännedom?

Erik Geting:

Dessvärre tror jag inte det, om jag skall vara uppriktig. Brevet har troligen även gått till övriga biskopar. Efter vad som hände i slutet av mötet vid Tälge tror jag mig förstå att Ers Nåde inte har fullt stöd hos alla biskopar.

Någon eller några kommer nog att upplysa riksförståndaren om innehållet, och då får han vatten på sin kvarn.

Trolle:

Vad hände? Berätta! JAG ska sedan i min tur berätta, att vi minsann också har vatten på vår kvarn.

Erik Geting:

I början var många av delegaterna på vår linje. Man och man emellan talades det om en sammansvärjning mot Sture. Av riddarna i landet stod visserligen fem på Sturens sida, men vi hade så många som fyra.

Sture uppdagade emellertid sammansvärjningen. Hans kunskapare visste berätta att Herr Cristiernsson på Nyköpings slott stod i förbund med Ers Nåde och Ers Nådes fader, Erik Trolle.

Trolle:

Det var illa. Fortsätt!

Jöns Laurenson:

Sture skickade sitt folk till Nyköping och det dröjde inte länge förrän Herr Cristiernsson fick ge sig.

Trolle:

Blev han tagen?

Jöns Laurenson:

Ja.

Trolle:

Fördömt!

Kristoffer:

Herr Sten anklagade sedan Ers Nåde för att ha konspirerat tillsammans med honom och några andra för att vilja föra in kung Kristian i riket.

Trolle:

Har Sten Cristiernsson erkänt sig skyldig till anklagelserna?

Jöns Laurenson:

Nej, inte vad vi vet. Vi har dock fått erfara, att han utsätts för sträng behandling i sitt fängelse..... Men har han något att erkänna?

Trolle:

Nu är goda råd dyra....

Och vi skall tala öppet. Vi står ju alla i vår kyrkas tjänst. Ibland är det så att ändamålen helgar medlen. Det är inte utan skäl, som jag uppträtt mot Sture och riket som jag gjort.

Herrar medlemmar i vårt domkapitel! För att stärka vår kyrkas makt gentemot staten har jag påvens skriftliga ord på att göra allt för att bekämpa det kätteri som under lång tid alltmer spritt sig i vårt land.

När jag mottog påvens utnämning till ärkebiskopsbefattningen fick jag samtidigt två synnerligen värdefulla fullmakter med mig. Den ena gav mig tillstånd att i den heliga kyrkans namn föra vapen för att befrämja dess syften. Sälunda fick löfte att omge mig med ett väpnat följe av 400 man eller fler om så behövdes. Om strid skulle uppkomma och blod utgjutats vore jag också berättigad att utdela syndernas förlåtelse för begångna gärningar.

I min konflikt med riksförståndaren har jag också stöd hos påven. Han har gett mig garanti på Stäks län. Sture har här förgipit sig på kyrkans rätt när han beslagtagit detta län till förmån för kronan.

Indirekt fick jag också påvens stöd att - om behov förelåg - begära väpnad hjälp av kung Kristian för att straffa kättarna i Sverige. På min färd hem från Rom sammanträffade jag hemligen med honom, och jag har fått hans löfte om hjälp härvidlag. Han har vidtagit åtgärder för att äntligen såsom vald kronprins tillträda sin post som kung i detta land.

Vi i kyrkan skall naturligtvis utnyttja honom för våra syften. Det viktigaste är att främja kyrkans självständighet i förhållande till den världsliga makten. Underförstått, mina herrar, våra genom århundradena vunna privilegier

Kristoffer:

Hur förhåller det sig med anklagelserna mot herr Cristiernsson om att han varit med om att arbeta för att få hit kung Kristian till regementet?

Trolle:

Han är min man. En som troget står på rättens sida. Mer kan jag inte säga nu.

Nu är det hög tid att handla. Farväl mina herrar. Jag måste gå till min skrivkammare. Vi får talas vid mera i morgon.

Scen 5

I STEN STURES LÄGER UTANFÖR STÄKET - slutet av oktober 1516

Scenen visar hur Sten Sture en kort tid efter belägringens början talar till sitt manskap. Han berättar hur det ligger till (enl. talet till ständerna 23/11 1517)

PERSONER:

Sten Sture d.y.
Jöran, Klockare i Nääs
Belägringsfolk 1 - 4

I Sten Sture läger utanför Stäket - slutet av oktober 1516

1:

I dag blir det första gången jag får träffa Sten Sture, vår riksföreståndare. Och jag hoppas att det inte skall dröja länge förrän jag också får se ärkebiskopen, den förrädaren. Vi skall väl snart få ut honom ur hans näste, och då ska jag allt tala om för honom vilken skälm han är.

Jöran:

JAG känner att jag skulle kunna spotta honom i ansiktet, om jag hade honom framför mig. Så som han har svikit landet för sina egna önskningar och fördelar.

2:

Jag är rädd för att det kommer att dröja innan vi kan tvinga ut honom. S:t Eriks slott är den starkaste borgen i landet. Och Trollen har gott om förråd. Inte bara han, utan också många av hans vänner har förlitat sig på säkert skydd bakom de mäktiga murarna.

Jöran:

Jag bor ju här i Näs och har många gånger - före belägringen - varit innanför murarna. Jag har levererat ägg och mjölk. Där inne är det grant må ni tro. Vilka salar! Vilka praktfulla möbler och väggprydnader. Och vad mycket folk; krigsmän och tjänare, många hundra. En vän som tjänar på slottet sa att det fanns minst 300 soldater, och av vad jag har sett kan jag utan vidare hålla med honom.

1:

Sedan i somras har åtskilliga båtar lagt till vid slottets brygga, och förnödenheter och stora lårar har burits upp i slottet. Jag känner en man i slottsvakten och han påstod härom sistens, att 200 vänner och bundsförvanter till ärkebiskopen tagit sin tillflykt till Stäket.

Jöran:

Undras om vi någonsin kan komma åt den Trollen där i hans näste. Han kan ju hela tiden få förnödenheter från sjön. Vad tjänar det till att vi hindrar folk att ta sig in i slottet från landsidan?. Sture måste skaffa båtar som kan stoppa dem.

2:

Nu har vi legat här i snart 2 veckor - det kan bli många veckor ännu.

1:

Kanske att Sture kommer att ge oss besked i dag om hur det blir. Han har en tid vistats på Svartsjö, och därifrån har han skickat bud att vi alla skulle samlas här bakom skärmen; för han ville tala till oss i viktiga angelägenheter.

Jöran:

Jag misstänker att vi har honom här nu. Jag såg för en stund sedan en roddbåt komma söderifrån och lägga till vid udden där borta.

STEN STURE och några följeslagare kommer in på scenen.

Sten Sture d.y.

Jag har låtit kalla er hit, mina synnerligen goda vänner, för att ni alla skall veta av vilken anledning den här belägringen kommit till stånd. Förhållande är sådana i dag, att vårt land står inför valet mellan

union med Danmark eller nationell självständighet. Ingendera valet kan förverkligas på fredlig väg. Inte med de stämningar som idag råder i vårt land.

Jag har tagit på min lott att värna om vårt lands självständighet och befrielse från utländskt styre. Och jag vet, att ni kära vänner står på min sida.

Stäkets slott - S:t Eriks slott, som ärkebiskoparna har oförsyntheten att kalla sin borg - är för närvarande det största hindret i vår gemensamma kamp. Det måste intagas. Och det måste ske snabbt, för andra faror hotar. I början av augusti ingick kung Kristian med ryssarna ett förbund, som syftar till att tillsammans med det s.k. unionspartiet i vårt land tvinga oss tillbaka in i den förhatliga unionen med Danmark.

Alla:

Vi lovar alla att bistå vår herre och riksföreståndare i den förstående striden.

Sten Sture d.y.

Det gläder mig av hjärtat att höra. Hör på, mina vänner. Stäket spelar en ful roll - mycket ful - i detta sammanhang. I pingstas höll ärkebiskop Gustav lönnligen en herredag här på Stäket med några av rikets råd, och då bedrog och förvände han dem från deras rätta fädernesland - och från deras ära, ed och redlighet.

De blev då överens om, att de ville ha kung Kristian hit till riket, och de avsvor mig - rikets föreståndare - sin tro och lydnad. Om detta har herr Cristierson på Nyköping gett klart besked. Han har i sin fången-skap skriftligen bekänt att han varit i förbund med ärkebiskopen, ärkebiskopens far och några andra herrar i riket.

Till herremötet i Tälge i somras kom varken herr Gustav eller någon av hans sammansvurna; trots särskild kallelse. Där skulle dömas i frågan om Stäks län. Med tanke på hans förbindelser med - och löften till - kung Kristian förstår vi nu alla, varför han inte ville komma för att avgiva sin rådsed eller svära mig och riket troskap och huldskap.

Dessutom har han på det kraftigaste förstärkt sin beredskap här på slottet i väntan på bistånd från kung Kristian.

3:

Vilka herrar i riket stöder nu herr Sten? Vi måste vara många för att vinna framgång mot kung Kristian. Vi har hört att denne kung har stöd t o m av den tyske kejsaren.

4:

Ja, och inte bara moraliskt. Genom sitt giftermål med kejsarens sondotter har han fått en mycket stor hemgift, som man väntar att han skall använda i sina rustningar mot Sverige.

Sten Sture d.y.

Det är sant allt ni säger, men VI har också mäktiga beskyddare. Påven har ingripit i striden. Han har skickat ett brev till landets biskopar där han allvarligt varnar dem för den ståndpunkt många av dem intagit emot riket.

Fyra biskopar har skriftligen varnat ärkebiskopen för den väg han slagit in på. De har uppmanat honom att överge den inställning han har emot riket, mot mig och mot den menige man här i landet och att inte sätta kyrkan, sig själv och prästerna i fara genom att ta kung Kristian hit till riket såsom kung. Biskop Arvid i Åbo slutar sitt brev med uppmaningen till ärkebiskopen att 'bestiga fredens berg och rättfärdighetens kullar'.

Jag har själv skrivit flera gånger till domkapitlet om en förklaring, men inte fått något svar.

Ni skall veta, goda vänner, vilka skäl jag då anförde, på det att ni må känna större tillförsikt i ert ställningstagande för mig och riket.

Jag framhöll att Gustav Trolle från början erhållit ärkebiskopsämbetet på min rekommendation, att han vägrat att avlägga sin trohets- och rådsed till Sveriges krona och mig, vilket han efter lagen är pliktig att göra.

Att han satt sig till motvärn här på Stäket, och att han bevisat sin stora skuld genom att starkt befästa slottet.

Jag framhöll, att genom denne man har riket inåt råkat i stor våda, då han dragit andra med sig, att stor oro utbrutit bland allmänheten samt hur allvarligt detta är just nu, när yttre fara hotar landet genom ryssarnas åtgärder.

Jag har sagt mig vilja få klart besked från domkapitlet om hur det ställer sig till ärkebiskopens förrådiska handlingar.

1:

Vi förstår att denne man är farlig för riket och vi skall göra vad på oss ankommer för att driva honom ut ur hans slott.

Jöran:

Herr Sten kan lita på oss. Ge oss bara medel att fullfölja belägringen. Vi måste få båtar och mer folk så att vi kan stoppa all tillförsel av förnödenheter till ärkebiskopsborgen.

ALLA:

Ge oss båtar

Ge oss folk

Ge oss vapen
Lita på oss

1517 SAMMA PLATS - BELÄGRING AV STÄKET - 10/3 1517

PERSONER:

Sten Sture d.y. Frälsemän, livvakter
Gustav Trolle
Befälhavaren för styrkorna vid Stäket
Blidmästaren, Bössemästaren, Pulvermästaren
Jöran, Klockare i Nääs
Manskap 1- 2
Talkören

Det är vid denna tid som de första kanonerna börjar tas i bruk i Sverige. En diskussion uppstår kring det nya vapnet som jämförs med blidorna, de stora kastmaskinerna.
Redogörelse för hur krutet görs i ordning för användning i stenbyssorna.

Talkören framför de uttalanden som ett riksmöte gjort med anledning av ärkebiskopens ställningstagande.
Förhandling mellan Sten Sture d.y. och ärkebiskop Gustav Trolle. Under tiden hålls Gustav Vasa som gisslan på Stäket

***** ’’

Befälhavaren:

Är alla blidor och stenbyssor i ordning? För nu tror jag inte det dröjer länge förrän de får visa vad de duger till. Vad säger blidmästaren?

Blidmästaren:

Jacob befälhavare kan var lugn. Jag har gjort min nya blida efter konstens alla regler. Den kommer Herr Sten att kunna lita på. De andra blidorna har nyss kommit från Stockholms slott, och är väl prövade. Stenar till ammunition har vi samlat in ända sen Herr Sten gav oss mer folk för belägringen. Här på Stäksön finns gott om den varan.
Men jag tror inte på de där nymodiga stenbyssorna eller bombarderna, de kallar dom.

Bössemästaren:

Det ska du inte säga. Jag har sett nere i de tyska länderna hur duktiga dom är. Allt beror förstås på pulvermästaren. Min har införskaffat de allra bästa beståndsdelarna och ett väl utprovat recept. Hans svartkonst kan vi lita på. Den största stenbyssan, Ingeborg, köpte redan gamle Herr Sten på sin tid från Tyskland. Och Ingeborg var inte nådig när hon var i danskarnas händer och vi låg utanför Stockholms slott. Hon slungade stenar stora som en halv tjärtunna mot oss, och det skrällde så hela staden skakade. Gudi lov hann bössemästaren inte skjuta mer än ett skott om dagen.

M1:

Jag var också där och jag kan intyga att den bössan satte skräck i oss. Vi stod där handfallna och bara väntade på, när nästa skott skulle komma.

Blidmästaren:

De må så vara att bombarderna har en väldig kraft, men med mina blidor kan vi skjuta så många fler skott, och det är inte småsten jag kommer att låta regna över Stäket, om det skulle behövas. Och man kan skjuta annat än sten, vill jag lova. Brinnande tjärtunnor är inte fy skam, det sätter snart eld på en borg. Jag har hört att de t o m kastade öltunnor med människoskit in i Oslo för att förgifta brunnarna.

Och i Bohus fäste finns en blida, med vilken dom en gång kastade tillbaka en av våra stackars kunskapare, som smugit sig in.

M1:

När vi väl hade kommit in i Stockholms slott den där gången, fann vi att man varit tvungen att bygga kraftigare torn. De nya hörntornen hade sten och jordfyllning under golvet vid de största blidorna och bombarderna; vanliga murar skulle störta samman om man hade ställt upp dem där.

Befälhavaren:

Därför kan vi också känna oss tryggare här vid Stäket. Trots att borgen inte är mer än 70 år har den blivit otidsenlig med tanke på de nya vapnen. Jag tror att vi skall kunna rå på murarna med vårt skytt.

M1:

Kan man sikta ordentligt med en blida eller en bombard?

Blidmästaren:

Åtminstone med en blida. Det vill jag lova. En riktig blidmästare, som kan sin sak och gjort sin blida riktigt ska kunna träffa flöjeln på ett kyrktorn på 500 stegs avstånd efter några provskott. Det går bättre nu, sedan vi fått de nya slungorna av oxhudar; slejfen löser sig självt från sin hake och släpper stenen fri. De gamla blidorna har en skopa som man lägger stenen i.

M1:

Du talade om svartkonsten. Hur görs den egentligen?

Bössmästaren:

Det tillhör hemligheterna. Jag tror inte att pulvermästaren gärna avslöjar hur det går till. Eller vad säger vår pulvermästare?

Pulvermästaren:

Nej, inte berättar jag detaljerna. I sina huvuddrag finns det dock inga hemligheter. Men jag behöver fler drängar och vill du bli min dräng, ska jag gärna sätta dig in i arbetsuppgifterna.

Svartkonstpulvret består av salpeter, svavel, lindkol och kvicksilver. Först ska du lägga salpetern i en järnskopa och glödga den över elden. Sen ska du hålla den flytande salpetern i en skål och blanda i lindkol och svavel. Precis hur det går till skall jag visa dig när vi blir ensamma. Alltsammans måste fuktas och sen ska det torkas och pulvreras försiktigt i en mortel. När pulvret är helt färdigt skall det läggas i bössans botten. Det ska stötas väl, men inte för hårt, då kan det smälla - och jag har genast en dräng mindre. En rund bokvedskloss, 3 fingrar tjock, skall läggas över svartkonsten. Svavel och kvicksilver skall slås över klossen och en tapp hç skall köras ned in i röret.

Sedan är det dags att rulla in stenkulan, men den måste kilas fast ordentligt med tråkilar. Därefter riktar du in eldröret mot muren. Skärmen som skyddat dig och bössemästaren mot pilar och skott dras undan, och en glödande järnstång sticks fram mot fångkrutet - och då går skottet av om blandningen är riktigt gjord och svartkonsten är ordentligt torr.

M1:

Kunde man bara skjuta ett skott om dagen?

Pulvermästaren:

Ja, det blir inte mer, men vilken verkan - och betänk att pulvret är dyrt, mycket dyrt, en tunna svartkonstpulver motsvarar i värde 27 par oxar eller 128 tunnor råg enligt förra årets markegångspriser.

Blidmästaren:

Och inte kan en bombard träffa precis där man vill, nej tacka vet jag blidorna.

Bössmästaren:

Bägge vapnen har sin uppgift att fylla. Stenbössorna har kommit i stället för murbräckorna. Nu kan man man på avstånd bryta igenom murar, utan att riskera livet genom att komma för nära fienden.

Befälhavaren:

Jag tror att ni kommer att få visa era konster vad det lider. Nu har vi legat här utanför Stäket i ett halvt år. Jag är länge undrat över varför herr Sten inte tidigare satt in alla medel, så att vi för länge sedan kunnat plocka ut vår gode biskop ur hans borg. Herr Sten fick ju så klara förhållningsorder om det vid riksdagen i Arboga i början av året.

Ärkebiskop Trolle kommer av allt att döma inte att ge med sig, han litar på att dansken skall komma honom till undsättning.

M2:

Ja, vad sas egentligen på mötet i Arboga. Vi som är nya här har bara hört rykten. Är verkligen Trolle en så stor landsförrädare som det sägs?

Jöran:

Hördu, litar du inte på herr Sten? Han är en rättskaffens man, du behöver inte bry din hjärna. Vi ska göra vad vi blir tillsagda att göra. Akta dig förresten så vi inte ber blidmästaren att slänga in dig till Trollen. Murarna är höga och fallet blir stor.

Befälhavaren:

Det skulle nog inte skada om vi så här innan Herr Sten kommer från Svartsjö berättar för alla nytillkomna om vad som egentligen gäller för oss här utanför Stäket. Jag har en avskrift av beslutet från riksdagen i Arboga här, och skall läsa upp den för alla som vill höra på.

Sedan Herr Sten redogjort för sina åtgärder gentemot ärkebiskopen överlade riksrådet och gemene man i dessa viktiga frågor, och om vad de skulle svara riksföreståndaren.

De vände sig kraftigt mot att den danske kungen skulle dragas in i landet och konstaterade att Herr Sten haft en god vilja till försoning med ärkebiskopen, men att denne trots påvens uppmaning vägrat att böja sig, samt att inbördes krig nu hotade att bryta ut. Alla medlemmar av samtliga närvarande stånd förklarade offentligen med höjda armar och utbredda händer följande:

Du som är vår vicekonung och hela rikets regent,
om du släpper ut denne Gustav ur det slott, i vilket han hålles belägrad
och bevakad på grund av sitt stora förräderi,
eller om du låter fadern med hela släkten jämte anhängare och
förbundna undkomma ostraffade,
så uppsäga vi dig den lydnadsed, vi avgett till dig i rikets namn
och förklara dig med hustru och barn för landsflyktiga.

Vi taga alla Gud den allsmäktige och rikets alla patroner till vittnen,
att denne herr Gustav såsom rikets skamligaste förrädare
efter denna dag aldrig någonsin under vår livstid må leva säker till
livet här i riket.

Vi tar på det bestämdaste avstånd från tanken,
att en så uppenbar fosterlandsförrädare skall tillåtas välsigna våra barn
med korstecknet
eller utdela smörjelsen å ämbetets vägnar.
Det är vår uttryckliga vilja
och vi vädjar till dig, vår herre,
att utan dröjsmål
och med uppjudande av all ansträngning och nitälskan
låta underrätta den helige fadern i Rom
genom en öppen skrivelse från oss,
försedd med rikets sigill
och i alla invånarnas namn,
med begäran att en ständig tystnad måtte åläggas sagde herr Gustav
rörande all ämbetsmyndighet vid Uppsala domkyrka.

ALLA: ... ständig tystnad åläggas herr Gustav.

... ständig tystnad..

... ständig tystnad.

Befälhavaren:

Av detta kan ni alla se att vi med belägringen av Stäket uppfyller vår plikt mot fosterlandet. Ingen behöver heller tvivla på huruvida han följer lagen eller inte. Vi följer riksdagen beslut.

Idag kan vi förvänta oss ett möte mellan Herr Sten och ärkebiskop Trolle. Överenskommelse har nämligen träffats om att ärkebiskopen skall lämna sin borg och komma till överläggningar med riksföreståndaren. Det har blivit bestämt att ett antal herrar, bland andra den unge herr Gustaf Eriksson Vasa, skall inträda i slottet som gisslan när Gustav Trolle lämnar sin borg, på det att allt skall gå till enligt gammal hävd vid sådana viktiga överläggningar.

Sten Sture med några herrar, frälsemän och livvakt kommer in på scenen.

Sten Sture d.y.

Idag mina herrar skall vi väl äntligen få ut ärkebiskopen ur hans borg. Han har tydligen blivit skrämnd av allt folket som kommit till Stäket, så att han nu blivit medgörlig och villig till samtal. Förra gång, strax efter Tjugondag Jul, var han inte så lite kaxig. Trots att han visste ordalydelsen i det uttalande som gjordes vid mötet i Arboga, ett möte som klart förkastade ärkebiskopens handlingar allt sedan han kom till riket för ett och ett halv år sedan, visade han sitt förakt för mötets beslut genom att vägra att komma till de förhandlingar som jag erbjöd honom, trots att jag egentligen hade mötets ord på att kräva hans underkastelse.

Jag gjorde på eget bevåg denna förändringen i mina förhållningsorder i hopp om att rädda freden. En mjukare hållning skulle måhända förhindra ett väpnat ingripande från kung Kristian.

Men Trolle lönade mitt generösa erbjudande illa, som mina herrar torde erinra sig. Han kom inte till den föreslagna mötesplatsen. Då sände jag mina skrivare till slottet med uppdrag att säga honom vad rikets råd begärde, nämligen:

att han skulle överge den ståndpunkt han med Stäkets slott intagit emot riket och mig och den menige man,

att han skulle lämna slottet och återgå till sin domkyrka och biskopsdöme och inte med hjälp av Stäkets slott draga kung Kristian in i riket, såsom ärkebiskop Jöns gjorde i gamla kung Kristians tid, och som gamle ärkebiskop Jacob gjorde i kung Hans tid, och som nu återigen tycks vara nära förestående.

På det svarade han att han aldrig ville uppge Stäkets slott eller lämna det så länge hjärtat var helt i buken på honom, och han lät skjuta med slottets kanoner efter sändebuden, innan de ännu kommit välbehållna tillbaka.

Några dagar därefter for jag från Stäket till Stockholm och lät ta Bengt Larsson upp från fängelsetornet och frågade honom i gode mäns, borgmästares och rådmäns närvaro, varför han satte sig upp emot riket och mig.

På det svarade han att ärkebiskop Gustav - och ingen annan - förmått honom därtill, samt att Gustav hade fått kungens brev så lydandes, att alla som ville följa ärkebiskopen och hjälpa kungen in i riket skulle få dubbelt igen för den skada de kunde få på gods och penningar i det krig som nu börjat.

Då jag sålunda blivit övertygad om att ärkebiskopen och hans sammansvurna verkligen ville få hit kung Kristian, vilket var emot Arboga mötes beslut, kallade jag folk tillhopa och förde dem hit till Stäket. Jag ville låta honom se och förstå, att mer folk fanns i Sverige än han kunde ha på Stäket.

Och där befinner vi oss nu. Ärkebiskopen har lovat att i dag komma till förhandling med mig, mot att jag i utbyte lämnar vederbörlig gisslan.

Ärkebiskop Trolle med några följeslagare anländer.

Sten Sture d.y.

Så möts vi då äntligen, herr Gustav. Sveriges ärkebiskop och jag, rikets föreståndare. Vi är satta till våra höga ämbeten för att på bästa sätt värna om vårt land. Många runt om i bygderna har med förfäran sett hur landet alltmer går mot inbördes strider. Sådana har folket upplevt många gånger förut och vet vad de innebär.

Ers Nåde torde vara väl medveten om vad som beslutades vid Arboga, och likväl vägrade Ers nåde att komma till de förhandlingar som ålagts oss. Ja, ers Nåde hade oförsyntheten att skjuta med kanonerna efter mina budbärare.

Trolle:

Enligt kyrkans sätt att se är Herr Sten en kättare och inför sådana gäller inte vanliga regler. Herr Sten och många med honom - alltför många - har brutit mot lag och ordning. Vi skall lyda de regler och bud som Gud Fader och kyrkan ger oss. Vi skall inte handla svekligt mot gjorda överenskommelser.

Jag, domkapitlet och hela kyrkan med mig handlar efter bästa förstånd i den konflikt som uppkommit i landet. När jag inte lämnar Stäkets slott till Herr Sten, så är det helt i överensstämmelse med kung Kristians bud. Jag skall hålla det åt honom, och överlämna det åt honom, när han så begär - och det

kommer att bli snart. Kungen skall vara tillbaka i landet vid Valborgsmässotiden, och då skall han undsätta mig vid Stäket, det har han lovat vid sin kungliga ed och ära.

Jag är ingen landsförrädare som Herr Sten har låtit sprida ut. Kung Kristian är lagligen vald till kronprins och enligt befast överenskommelse skulle Sverige taga honom till kung efter kung Hans död, eller betala 12 000 stockholmska mark årligen. Den överenskommelsen finns det skriftligt på.

Sten Sture d.y.

Jag vet det fuller väl. Men vad är den överenskommelsen värd nu? Flera folkmöten har förklarat att denna herrarnas köpslagan i Köpenhamn 1509 med Sverige som handelsvara är upphävd. Det var en skamlig fred, som där förhandlades fram. Bakom unionstankens täckmantel kämpade man helt enkelt för sina egna privilegier, för sin egen härd och altare. Jag - och alla församlade vid Arboga - tar avstånd från detta beslut och anser inte att överenskommelsen från Köpenhamn är giltig.

Hur det än är i sak, så befinner sig landet nu i stor fara. Kung Kristian har gått i förbindelse med ryssarna, och själv har han nära kontakt med tyske kejsaren. Därför må vi bilägga våra tvister och inte föra landet fram till avgrundens kant.

Jag erbjuder därför Herr Gustav och allt hans folk att fritt och säkert lämna slottet och ta alla sina tillhörigheter med sig. Likaså skall allt det som tillhör kyrkan och andra goda herrar, män och kvinnor lämnas tillbaka i samma skick som det inlämnats.

Beträffande Stäket, från vilket så mycket ont utgått i långlig tid, så skall det hållas i kvarstad - liksom förut Stäks län. Såväl andlig som världslig domstol må rannsaka om vad som vore nyttigast, att kyrkan eller kronan skall hålla det, eller om det skall brytas ner på grund av den svåra skada som riket och Sveriges allmoge alltid lidit genom detta slott.

Trolle:

Jag vill upplysa Herr Sten om att S:t Eriks slott inte är ärkebiskopens personliga egendom, det tillhör ärkebiskopsbordet och är således en egendom som ärkebiskopen nyttjar i tjänsten. I hela denna fråga handlar ärkebiskopen inte i egen sak. Jag har stöd av mitt domkapitel, och dessutom har jag den heliga stolens i Rom stöd i allt som gäller Stäket och Stäks län.

Sten Sture d.y.

Jag tycker att vår gode ärkebiskop skall vara lite återhållsam när det gäller påvens uttalanden i fråga om de svenska angelägenheterna. Hur var det påvens ord föll i den bulla han utfärdade förra året:

“att några av Eder glömt den värdighet och måttfullhet, som Edra ämbeten kräva, och vänt ryggen åt fromhet och sanning, och haft den oförsynta djärvheten att väcka tvedräkt mellan furstar, adel och meninghet i detta rike.”

Trolle går hastigt därifrån. Vänder sig om och säger:

Trolle:

Jag talar inte mer med Herr Sten. Vi får låta vapnen tala i denna sak. Herr Sten kan ju försöka ta slottet med den bondhop som han samlat här kring Stäket.

Sten Sture d.y.

Det kommer vi också att göra. Ni, ärlige herrar och gode män, är mina vittnen på vad ärkebiskopen sagt i dag.

I natt skall vi skicka tappert folk att bryta upp de yttre skansverken av trä, så ska vi i morgon göra ett försök att tvinga ut ärkebiskopen.

Nu har kriget kommit tillbaka, men vi kämpar för en hederlig och rättvis sak.

Scen 7

JUL PA GRANHAMMAR 1517

Man har samlats till gemensam måltid på julaftonen.
I samtalform berättas om händelserna efter föregående scen t.o.m. riksdagsbeslutet 23 nov 1517.
Högreståndsmiljö på Granhammar: Se Olaus Magnus historia.

Unga paret Arendt Persson och Barbro Stigdotter välkomnar riddaren och riksrådet Bengt Arendtsson:

morbror till Arendt Persson

denne har deltagit i förhandlingen på Stäket under sommaren tillsammans med Sten Sture d.y. Han har också deltagit i riksdagen, samt vid förhöret av Stäkets besättningsstyrka. Han har mycket stark ställning hos Sten Sture.

Stig Hansson:

Svärfader till Arendt Persson

Fogde på Jönshyttan i Dalarna, ledare för dalkarlarna vid Näs 1502.

PERSONER:

Arendt Persson,

Barbro Stigdotter, Arendts hustru

Stig Hansson, Jönshyttan, far till Barbro Stigdotter

ledare för dalkarlarna vid Näs äng 1502

Jul på Granhammar 1517

Arendt Persson:

Käre morbror, Riddaren Bengt Arendtsson

Käre svärfar, Dalarnas mångårige talesman Stig Hansson

Det är med alldeles särskild glädje som VI på Granhammar, min hustru Barbro, min mor Karin och jag själv, har nöjet få se er här denna jul. Den omständigheten att vi TILLSAMMANS kan få fira jul är en stor glädje bara det. Att det också sker mot bakgrunden av en så lyckosam utvecklingen för den sak vi alla kämpar för gör det hela så mycket roligare.

Ni har bägge spelat en betydelsefull roll i den långa kampen för ett nationellt Sverige, en kamp som i dessa dagar firat triumfer:

- danskarna har drivits ur landet,
- kung Kristians möjligheter att bli kung också i Sverige tycks nu, Gud vare lov, vara näst intill obefintliga,
- ärkebiskopen Trolle sitter i fängelse
- och hans förhatliga borg skall rivas.

En nagel i ögat på all strävan efter nationellt självbestämmande har länge varit den romerska kyrkans inflytande i länders politik. Det inflytandet är nu brutet för Sveriges del; påven har inte kunnat försvara Stäket åt sin ärkebiskop.

Må detta julöl kunna firas med förhoppning om en ny tid för vårt land med framgång för svenska intressen.

Det är beklagligt att inte far får uppleva denna segerns stund. Vi vet att han, liksom de övriga i vår släkt stod fast på rätt sida, när så många andra föll till föga och övergav våra kära Sturar.

Vi höjer våra bögare för en lyckosam framtid och hälsar julen 1517 välkommen.

Bengt Arendtsson:

Det är i sanning en stor stund när vi får mötas på det här sättet. Jag instämmer med Arendt, min kära systerson, i det avseendet, men min erfarenhet säger mig att alla faror ännu inte är ur världen. Vår sak är ännu inte i hamn.

En god början - synnerligen god - är det just nu månadsgamla riksdagsbeslutet, i vilket svenska folket så entydigt tar avstånd, dels från Gustav Trolle och dels från domkapitlets skändliga inblandning i rikspolitiken.

Slottet kommer inte heller att stå kvar, jag tror att rivningen mycket snart kommer att påbörjas. Herr Sten har redan vidtagit åtgärder för det: brev har gått till alla som låtit förvara ägodelar inom slottets murar med uppmaning att snarast hämta dem. Jag tror att man redan denna vinter, när isarna lagt sig kommer att börja köra ut murstenarna på sjön, för att på snabbaste sätt bli av med dem, så att de inte kan användas för en återuppbyggnad. Riksdagsbeslutet säger klart att Stäkets slott skall rivras i grund så att det aldrig mer kan återuppstå som ett landsförrådiskt fäste; Herr Sten vill säkert smida medan järnet är varmt.

En god början - ja - men betänk att Kristian har stora resurser, han kan få hjälp från tyske kejsaren vars sondotter han äktat. Riksrådet har fått uppgifter om att han planerar ett nytt anfall på Sverige, som han själv har för avsikt att leda.

Stig Hansson:

Då blir det väl ingen annan råd än att vi från Dalarna får komma ännu en gång och hjälpa till med att kasta ut inkräktaren. Vi har en viss vana vid det här laget; det är inte alltid det varit lika lätt att få sin vilja igenom som när jag var här i Näs 1502 med mina dalkarlar. Då räckte det med att vi tittade hotfullt på gamle ärkebiskopen Jacob för att vi skulle få som vi ville.

Och nu vid riksdagen i Stockholm kunde vi sätta kraft bakom orden genom att hänvisa till den överenskommelse vi gjort med allmogen på Näs' äng.

Bengt Arendtsson:

Riksdagsbeslutet kommer att låta tala om sig, sanna min ord. Det som beslutades är en naturlig följd av överenskommelsen i Arboga. Folket hade redan då tagit avstånd från unionspartiets och vissa rådsherrars politik; om Sten Sture släppte ut Trolle och hans släkt från Stäket och inte straffade dem skulle han avsättas och landsförvisas, sa man.

Barbro Stigsdotter:

Vad beslutades egentligen?

Bengt Arendtsson:

Det var ord och inga visor vill jag mena, som den församlade menigheten lät sätta på pränt. Jag minns det mycket väl. Jag var - och är - fundersam över om ordalydelsen blev lycklig. Den kanske blev onödigt skarp, just i det viktigaste avsnittet. Ordalydelsen där har etsat sig in i mitt minne.

“att för den stora skada och fördärv som Sveriges rike och dess inbyggare lidit ända sedan Stäkets slott först byggdes, skall det platt i grund brytas ner och till intet göras, så att inrikes förrädare härefter inte på något sätt skall kunna ta sin tillflykt till slottet, så som förut skett, och då blivit utländska män och danskar till hjälp och skydd i många år”

Stig Hansson:

Jag minns också att alla de tre landsförrådiska ärkebiskoparna nämns vid namn i samband med de skändliga beslut som utgått från detta slott; hur i ärkebiskops Jöns tid gamle kung Kristian gjordes till kung i landet, hur i ärkebiskop Jacobs tid kung Hans togs hit, hur nu i ärkebiskop Gustavs tid samma sak gjordes med unge kung Kristian, och det mot menige mans vilja.

Bengt Arendtsson:

Det framgick klart av Stures berättelse om händelseförloppet, att han använt alla lämpor, visat stort tålmod och uppträtt hederligt mot ärkebiskopen; sålunda fick han oantastad återvända till Stäket efter mötet enligt den lejd som utlovats honom, trots de stora förbrytelser han gjort mot riket.

Vi påminde om alla dem, som för hans skull blivit slagna och dödade, som gripits och förts till Danmark, likaså om hur svenska kusten härjats och bränts för hans skull.

Stig Hansson:

Det kändes som om vi begick ett sakrament, när vi stod där med uppräckt händer och lovade och svor att aldrig i våra livsdagar erkänna Gustav Trolle som vår ärkebiskop för alla de sakers skull han gjort mot riket.

Bengt Arendtsson:

Ja, och om det var så att ärkebiskopen - han själv eller någon i hans ställe - genom någon hemlig sammansvärjning skulle komma med skadeståndskrav på oss eller någon enskild, lovade vi varandra endrånligt, både de andliga och världsliga företrädarna, att vara trogna mot varandra och med all kraft avvärja skada och fördärv, som skulle kunna orsakas oss genom vår helige fader påvens åtgärder eller på annat sätt.

Stig Hansson:

Ja, vare sig han var fattig eller rik, bonde eller herreman, biskop eller annan prelat.

Bengt Arendtsson:

Till yttermera visso blev inte bara dokumentet undertecknat med de närvarandes sigill, även rikets insegel fästes vid pergamentet.

Barbro Stigsdotter:

Jag hoppas att kära far och morfar låter sig väl smaka av vad Granhammar kan bjuda.

(Samtal om maträtterna, se Olaus Magnus III:74 beträffande dryckessederna, kåsor, "grenhorndade kär", III:84 ostar, kärles utseende III:71, utländska viner III:54, honungsdryck III:56, ölsorter III:64) Se även Kajsa Varg.

Nästa jul är morbror Arendt välkommen att fira jul på Ornäs, dit Arendt och jag räknar med att flytta under det kommande året.

Karin Arendtsdotter:

Mina tankar går en sådan här dag tillbaka till min make. Han fick inte uppleva förra månadens viktiga riksdagsbeslut, ett beslut helt i överensstämmelse med hans övertygelse. Jag vet hur bekymrad han var både för landets situation och för den fara som hans familj var utsatt för i den stora motgångens tid, då gamle Herr Sten tvingades frånträda styret och lämna över landet till kung Hans i Danmark.

Med vilken glädje såg han inte hur det svenska partiet efter 1502 åter fick makten i landet, inte minst genom dalamännens ingripande, där du Stig Hansson spelade en viktig roll.

Min man fick dock full erkänsla för sin politiska hållning när han, väpnaren Peder Eriksson, strax före sin död dubbades till riddare.

Man kan också säga, att det är tack vare politiken, som vårt unga par, din Barbro - Stig - och vår Arendt, funnit varandra. Må deras förening bli lycklig.

Arendt Persson:

För att vi ska kunna föra vidare till kommande släktled vad som verkligen skedde under denna skickesediga tid, vore det värdefullt om min kära morfar Bengt, ville berätta lite närmare om politiken kring framför allt Stäket. Vi vet ju alla, att morbror var med Herr Sten vid förhandlingarna med ärkebiskop Gustav här vid Stäket; nu senast i somras.

Jag vet också att käre svärfar har åtskilligt att förtälja om hur det gick till när Stäkets slott till slut tvingades ge upp. För vi trodde väl aldrig att vi någonsin skulle kunna rå på slottet efter det snöpliga stormningsförsöket som gjordes i våras, sedan de utanför slottet befintliga försvarsverken brutits ned.

I stället fick vi ett exempel på ärkebiskopens stora grymhet, när han vägrade oss att ta hand om de som dödats vid stormningen. Han lät slottets besättning plundra de dödade, som sedan fick ligga nakna på marken för hundar, korpar, svin och andra osjäliga kreatur. Han tillät oss inte att föra bort kropparna och begrava dem förrän de börjat lukta.

Barbro Stigsdotter:

Det talades mycket här i trakten om detta ärkebiskopens skändliga tilltag.

Bengt Arendtsson:

Jag blev kallad till Stäket mycket hastigt av Herr Sten någon dag strax för midsommar. Vi var flera riksråd som kom till Stäket två dagar senare; liksom några i hast utsedda ombud för Stockholms stad. Ärkebiskopen hade denna gång själv begärt förhandling. Vi överlade med Herr Sten om de villkor som skulle ställas och vi följde med honom fram till skärmen för

att vara vittnen till hur förhandlingen avlöpte. Herr Sten ville nämligen inte att någon ovilja från hans sida på något vis skulle kunna anföras mot honom.

Som sagt vi gick fram till skärmen och satte upp hatten till tecken på att vi var beredda till förhandling, och vi ropade över till slottet att ärkebiskopen sänt bud om samtal med Herr Sten. Men ingenting hördes från slottet. Där stod vi i över två timmar; ett slagregn kom och vi hade till slut inte en torr tråd på kroppen.

Äntligen kom ärkebiskopens skrivare och några med honom ut. Då sände Herr Sten mig och ytterligare några fram till dem för att delge dem riksföreståndarens villkor. att om ärkebiskopen hölle fast vid sitt fädernerike och inte längre försökte få kung Kristian hit:

- så skulle han fritt få behålla allt som fanns på Stäket- han skulle tryggt få återgå till sin domkyrka
- Stäket skulle tillvidare stå till riksrådets förfogande för att det senare skulle avgöras om det i framtiden skulle tillhöra Kronan eller Kyrkan.
- vidare skulle han lova att inställa sig inför rikets råd och menige rikets inbyggare, för att stå till svars för att han satt sig upp emot riket.
- Om han gick med på detta skulle hans folk få avtåga med sina tillhörigheter utan att komma i fängelse.

Stig Hansson:

Var det inte då vi fick det fullständiga beviset på hans komplott med kung Kristian?

Barbro Stigsdotter:

Det var vid midsommar det ryktet spreds i trakten att Trolle litade på väpnad hjälp från Danmark.

Bengt Arendtsson:

Ja, det stämmer. Vi fick bära med oss tillbaka det budskapet att det minsann inte var så bråttom med någon uppgörelse på en månad eller mer. Trolle hade nu säkert löfte om att Kristian skulle hjälpa honom, och vi fick veta att hjälpen var på väg.

Barbro Stigsdotter:

Trots att Trolle i allmänhet var så illa sedd av svenskarna fanns det de som stod på hans sida. Belägringsfolket kunde inte hindra att 20 000 armborstpilar smugglades över till slottet.

Arendt Persson:

Ja, vi har erfarit att ärkebiskopen åtminstone 2 ggr kunnat ta emot pengar för avlöning av besättningsstyrkan.

Stig Hansson:

Ytterligare bevis mot ärkebiskopen fick vi när kung Kristian började sprida sin propaganda genom plakat som sattes upp på många kyrkdörrar, där han talar om de okristliga ogärningar som herr Sten bestått med genom sin belägring av Stäket.

Bengt Arendtsson:

Det var i början av augusti som den danska flottstyrkan kom till Stockholms skärgård med 4000 legosoldater ombord. Herr Sten gav Trolle åter tillfälle och möjlighet att bryta förbindelsen med danska kungen.

Nu när kriget stod för dörren kunde Trolle visa att han stod på de svenskes sida, menade Herr Sten, genom att ta avstånd från kung Kristian; han borde tänka på att skona kyrkan, sig själv och sitt prästerskap från en så allvarlig anklagelse som landsförräderi, vilket det skulle bli om han nu fortsatte sin kamp.

Stig Hansson:

Eller som Herr Sten uttryckte saken: Nu är svärdet draget på bägge sidor.

Redan dagen därpå stod slaget på Ladugårdsgärde. Kungens skepp hade tagit sig fram till Värtan och landsatt en styrka, som landvägen skulle ta sig till Stäket via Spånga. Det fick vi senare veta när vi tagit en del folk tillfånga.

Men Herr Sten mötte dem vid hitre änden av Ladugårdsgärde, vid Vädla gård. Med svärd, bågar och kastmaskiner kämpade man så med växlande lycka.

Bengt Arendtsson:

Det behagade Herren Gud att många fiender drevs på flykten, att många togs till fånga, att andra föll för svärdet, samt att åter andra trampades ned av hästar. Större delen av dem som tog till flykten drunknade i sina försök att nå skeppen.

Arendt Persson:

Jag var vid Stäket dagen därpå när några lemlästade fångar fördes fram till slottet och visades upp för ärkebiskopen, som ett bevis på att han inte längre kunde räkna med någon hjälp från kung Kristian.

Bengt Arendtsson:

Jag kan berätta för er ytterligare ett exempel på vår ärkebiskops grymhet. Jag var nämligen med vid rannsakingen med besättningsstyrkan på Stäket. Bara ett par dagar efter riksdagsmötet den 23 nov var vi många som kallats att bevittna denna rannsaking på Stockholms rådstuga.

Vi fick då höra vilken behandling manskapet utsatts för, när de kommit till Trolle och talat om att det var meningslöst att längre motstå belägringen, eftersom slaget vid Vädla förlorats av Kristian och denne nu gett sig iväg tillbaka till Danmark. De som visat, att de önskade förhandling med riksföreståndaren, pinades och plågades länge, och de sattes i stock eller järn och kastades i fängelsehålan.

Stig Hansson:

Men Trolle insåg så småningom att slaget var förlorat för hans del och han erbjöd sig att uppge slottet och återgå till sin kyrka i Uppsala. Men det borde han ha gjort långt tidigare, ansåg nu Herr Sten. Då hade många levat som nu var döda för hans skull.

Herr Sten uttryckte också åsikten att det inte varit lämpligt av en biskop att han dag och natt i egen person bära vapen.

Bengt Arendtsson:

Det var när erkänt detta att han burit vapen, som vi fick reda på att han hade fått påvens fullmakt att i likhet med krigförande lekmän bära vapen mot kristna.

Hela vidden av hans förräderi stod med ens klart för oss. Vi hade fått bevis för att Trolle redan i Rom, vid utnämningen till ärkebiskop, förberett sig på en väpnad kamp med riksföreståndaren.

Barbro Stigdotter:

Kan det verkligen vara möjligt? Men - när vi fått bevittna hur händelserna utvecklats förstår man, att så måste det ha varit.

Låt oss nu fortsätta vår måltid. Tjänare ! För in nästa rätt.

Låt er väl smaka. Låt oss hoppas att vi kan få fira en lika glädjefull jul nästa år på Ornäs i Dalarna.

Scen 8

STÄKETS KROG 1518 - RIVNINGEN AV S:T ERIKS SLOTT PÅGÅR.

Rivningen av slottet pågår.

På Stäkets krog, mitt emot slottet pågår ett samtal kring rivningen och tillkomsten av den svenska folkrepresentationen.

Scenen utspelar sig ca en månad efter Sten Stures berömda yttrande om att 'det som gäller för alla också av alla skall samtyckas'

Scenen / krönikespelet mynnar ut i:

kommentarer till det uttalande som Sten Sture gjorde i början av 1518, då han hävdade att "det som för alla gäller bör också av alla samtyckas".

* DEN SVENSKA FOLKREPRESENTATIONENS FÖDELSE.

* DEN NATIONELLA FRIGÖRELSEN

* STATENS MAKT ÖVER KYRKAN

Påvekyrkans förlorade inflytande

Nationell kyrka.

PERSONER:

Krogvärd

Krogvärdens fru

Jöran, klockare i Näs

Ortsbo

Mäster Johan, Gustav Trolles fogde på Stäket

Nils Skrivare, dennes skrivare

Slottsfogden, Sten Stures fogde för Stäks län

Talkören

Stäkets krog - mars 1518

Krogvärdens fru:

Nog är det bra synd att få lov att riva ärkebiskopsborgen! Praktfullare byggnad kan man ju inte tänka sig.

Ortsbo:

Och det tycks vara bråttom! De yttre murarna är redan omkullvräkt, fastän man ännu inte har tömt slottet på alla dess dyrbarheter och praktfulla inredning.

Jöran:

Det är klart att det är bråttom. Slottet måste förstöras medan ännu alla minns allt elände som det ställt till med. Får det gå en tid glömmes man det, och tycker att det är synd på en så gedigen byggnad; för visst är det ett fint slott, finare och praktfullare än slottet i Stockholm.

Ortsbo:

Ja, men det är ju inte heller lika gammalt. S:t Eriks slott byggdes ju upp på nytt - helt från grunden - en tid efter sedan kung Erik av Pommern lät bränna det gamla.

Krogvärdens fru:

Innan Trolle kom hit var jag många gånger innanför murarna. I stora salen fanns vävda tapeter på väggarna

Jöran:

För att förvissa oss om att murstenarna inte skall kunna användas på nytt här på Stäket har vi börjat köra ut dem på isen, så att de skall sjunka till botten när våren kommer. Annars kan man tycka att stenarna skulle kunna användas som byggnadsmaterial på andra orter, i Stockholm till exempel.

Värden:

Men se, är det inte Mäster Johan och Nils skrivare som kommer hitåt. Det trodde jag väl aldrig att jag skulle få se dem som gäster på Stäkets krog. Ja, de tycks vilja komma in här.

Kroghärdfrun:

Det är slut på det galanta livet inne på slottet nu. Nu finns väl inget ätbart kvar ens åt råttorna. Det var utmärglat folk, vill jag lova, som kröp ut ur slottet, när Trolle äntligen tvingades ge sig för herr Sten.

Värden: öppnar dörren

Välkommen Mäster Johan, välkommen Nils Skrivare.

Tiderna är onda för somliga, men för mig går affärerna lysande i dessa dagar. Här är en ständig ström av folk, och nu kommer Mäster Johan, ärkebiskop Trolles högra hand och allt i allo, hit till mig, fattige kroghärd.

Jöran:

Det påstods att Mäster Johan skulle ha följt med ärkebiskopen till fängelset i Västerås, men så är det tydligen inte.

Mäster Johan:

Låt mig slippa höra sådana anspelningar. Det är sant, det har inte gått oss väl i händer, men än är inte sista ordet sagt. Nu vill vi ha något att äta och dricka.

Jöran:

Det är inte bara arbetsfolk för rivningen som vi sett här de sista dagarna. Gamle ärkebiskop Jacobs skrivare såg jag häromdagen, när han tog sig över till slottet, och tidigare var det folk från Örebro här. Det måste ha varit riddare Erik Abrahamssons tjänstefolk.

Kroghärdfrun:

I dag på morgonen kom ett följe försedda med riddare Ture Jönssons vapensköld in här på krogen. Det är mycket folk i farten, skall jag säga.

Jöran:

Vad skall de göra här allihop? Mäster Johan eller Nils Skrivare kanske vet?

Nils Skrivare:

Det var många i riket som lät förvara värdeföremål och pengar inom slottets murar, när det drog ihop sig till inbördes strid. Herr Sten har nu skrivit och uppmanat alla som har något kvar på Stäket, att komma och hämta det medan Mäster Johan och jag finns kvar här.

Ortsbo:

Skall verkligen hela slottet rivas, Mäster Johan?

Mäster Johan:

Det är sagt så i riksdagsbeslutet, och herr Sten tycks vara mycket angelägen att följa det beslutet. Det är med smärta vi ser hur detta välbyggda slott nu kommer att skatta åt förgängelsen. Men den dag kommer, sanna mina ord, då Sveriges folk kommer att åläggas att bygga upp det på nytt. Man kan inte ostraffat förgripa sig på kyrkans egendom. Vi har påvens ord på att han skall ingripa på vår sida.

Kroghärdfrun:

Men det förefaller som om Herr Sten inte längre tänker bry sig om vad påven säger. Han anser att kyrkan skall tjäna landet och kronan, och inte låta sig styras från Rom.

Mäster Johan:

Det är den ständigt återkommande frågan. Må så vara, men när det gäller Stäket och Stäks län, så är väl det om något en kyrkans angelägenhet, eller hur?

Kroghärd:

Det är väl inte så självklart. Jag är övertygad om att Herr Sten har rätt, när han påstår - som han så många gånger gjort inför oss - att när kyrkan en gång i tiden fick Stäket, så skulle det därmed inte få minska kronans skatteinkomster. Och det har det ju gjort nu i lång tid. Inte angår Sveriges skatteinkomster påven i Rom.

Kroghärdfrun:

Det är inte bara mot kyrkan Herr Sten - och vi alla trogna med honom - kämpat. Det har också varit en strid mot Danmark.

Jöran:

Ja, det tror jag är det viktigaste som Herr Sten - och Sturarna före honom - gjort för vårt land. Unionen med Danmark har aldrig varit lyckad. De danska kungarna har med sina fogdars hjälp sugit musten ur vårt land länge nog nu.

Krogvärden

Se, nu får vi ännu mer storfrämmande. Visst är det Herr Stens fogde över Stäcks län som kommer därborta. Han har fått mycket att göra i dessa dagar. Nog kan jag tänka mig att han gärna skulle vilja ha slottet kvar - vilken praktfull tjänstebostad för honom det skulle vara.

Välkommen, herr slottsfogde. Varmed kan jag stå till tjänst?

Slottsfogden:

Sätt fram lite öl - av bästa kvalitén - Jag vill tala med Mäster Johan och Nils Skrivare. Det är svårt att hitta i alla skrymslen här på slottet, jag vill att ni följer med mig och visar på alla gömställen.

Mäster Johan:

Vi har order - från Herr Sten - att visa dem tillrätta, som kan styrka att de har lämnat gods och ägodelar till förvaring på slottet under ärkebiskop Trolles tid. Och det har vi gjort, något mer behöver vi inte upplysa om.

Slottsfogden:

Hör på här nu. Gamle biskop Jacobs bud hade med sig ett brev till Herr Sten. I det brevet säger herr Jacob att det finns dolda relikgömmor på slottet. Herr Sten vill inte förgå sig mot kyrkan och ådraga sig framtida straff genom att skada dessa heliga föremål. Jag begär därför att ni visar var de finns så att vi inte skadar dem vid nedbrytandet av slottet.

Nils Skrivare:

Kan vi få se herr Jacobs brev?

Slottsfogden:

Javisst. Här är det.

Nils Skrivare läser

“Täckes Eder vara förtänkt, vad följdén bleve, om I låten bryta ned det vigda kapellet och de vigda altarna, i vilka många helgedomar inmurade äro. Det är icke rådligt att vara för mycket dristig mot vår Herre och helgonen”

Mäster Johan:

Ja, vi skall visa var de heliga relikerna finns inmurade. Men vi tar det lugnt - och äter vår mat först.

Krogvärdsfrun:

Här är vad vi kan erbjuda idag. Håll till godo. Men det blir att betala fullt pris - och väl det. Landsförrädare vill vi inte gynna.

Mäster Johan:

Vi är inga landsförrädare - och det är inte heller ärkebiskop Trolle, fast man säger så i riksdagsbeslutet. Och den dag kommer, då vi får upprättelse för all den smälek vi har utsatts för alltsedan vi kom hit till Stäket igen.

Slottsfogden:

Jag undrar om det inte från och med nu är slut på herrarnas självsvåldiga sätt att regera det här landet. Det är för att värna om sina egna privilegier som de gång på gång spelar under täcket med Danmark. Danskarna har nämligen lovat herrarna att de ska få sitta i orubbat bo, bara den danske kungen får makten i landet.

Men den politiken gäller inte längre. Sten Sture har flera gånger framhållit att så viktiga saker som exempelvis utrikespolitiken absolut inte bara får handläggas enbart av rådet. Hela folket skall vara med och säga sitt.

Ett flertal riksdagens beslut under de senaste åren har ju också blivit det slutliga beslutet, och Herr Sten har med folkets stöd kunnat genomdriva dem.

Krogvärden:

Där har vi det viktiga. Landet skall styras efter folkets önskemål, så som det uttalas i riksdagsbeslut; herrarna får gärna vara med och råda, men de skall tillsammans med allmogen besluta i de viktiga frågorna.

Slottsfogden:

Ja, efter det mönstret arbetade gamla Herr Sten på sin tid, liksom Herr Svante Sture och nu Herr Sten Sture. Så sent som i förra månaden fällde han det yttrandet att **DET SOM GÄLLER FÖR ALLA SKALL OCKSÅ AV ALLA SAMTYCKAS.**

Krogvärdnsfrun:

Jag har svårt att förstå mig på den högre politiken, men jag har på känn att det kommer surt efter.

Hela ensemblen träder fram.

(Jag leker med tanken att hela ensemblen på något sätt gör en sammanfattning av Stäkets roll i historien. Något i stil med nedanstående)

Krogvärdnsfru! Du skulle bara ana hur rätt du har.

Nedrivandet av Stäket kom att ge eko över hela den kristna världen, när Stockholms Blodbad, det värsta blodsdådet i vårt lands historia, blev känt ute i Europa: ett världshistoriskt exempel på svekfullhet och blodtörst.

Men Stäket står också för något fint och värdefullt. De krafter inom landet som verkade för ett rike befriat från utländska ekonomiska intressen, arbetade med utgångspunkt från urgamla ideal om allas rätt till medbestämmande.

Minns Sten Stures ord:

“det som gäller för alla, skall också av alla samtyckas”

Därigenom kom kampen kring Stäket att skapa förutsättningarna för uppkomsten av en fungerade folkrepresentation. Stäket fick vara med och gestalta den svenska riksdagen. En av de äldsta fortlevande folkrepresentationerna i världen.

(Musiken spelar Biskop Tomas Frihetssång.)

Förslag till presentation av Krönikespelet "Stöket vid Stäket"
KRÖNIKESPEL OM HÄNDELSENA KRING
ÄRKEBISKOPSBORGEN STÄKET.

Händelseförloppet i krönikespelet gör anspråk på att följa det verkliga skeendet så nära som möjligt. Insprängt i 'historien' finns ett antal folkliga scener, som fritt utformats av ensemblen. Skådespelare och statister - ca 30 - är amatörer som arbetat under ledning av utbildad regissör. Professionella scenografer har anlitats.

STOCKHOLMS BLODBAD

Krönikespelet inleds med en kort sammanfattning av vad som hände vid Stockholms Blodbad 1520. Därefter förs handlingen tillbaka till 1515 och får följa händelserna fram till våren 1518 då slottet rivs.

NATIONELLA FRIHETSKAMPEN

Början av 1500-talet är en viktig period i svensk historia. Då fick Sverige äntligen sin nationella frihet - efter nära 100 års strider. Frihetskampen ligger emellertid nu så långt tillbaka i tiden att vi lätt glömmer dess betydelse. I skolan behandlas tiden före Gustav Vasa ganska kortfattat. Historien om hur det gick till när vi själva ville ta hand om våra naturtillgångar i Bergslagens gruvor, och hur vi själva ville välja politisk ledning, koncentreras i slutfasen till Stäket och ärkebiskopens agerande.

Det är samma frihetskamp som vi i vår tid sett så många exempel på från tredje världen.

RIKSDAGENS FÖDELSE

Svenska folkets ledare i slutet av 1400-talet och början av 1500-talet hade fått den idén att 'frågor som angick alla också av alla skulle beslutas'. Man anser numera att den svenska riksdagens uppkomst är förknippad med de många folkliga möten som bl a de tre Sturarna sammankallade i samband med striderna kring Stäket och flera ärkebiskopars handlande. Ett möte som särskilt brukar omtalas i skildringar av riksdagen historia är folkmötet vid Näs äng (Kungsängens kyrka) 1502. Krönikespelet handlar därför också om tillkomsten av Europas näst äldsta parlament.

STATENS SEGER ÖVER KATOLSKA KYRKAN

Påvens makt över Sverige bryts - grunden läggs för en nationell kyrka. I krönikespelet får vi höra det märkliga, hur påven läxar upp det svenska prästerskapet för att det går emot den nationella politiska ledningen. Men påven ändrar åsikt när Luther 1517 'spikat sina teser på kyrkporten'.

Handlingen utspelas i vår bygd:

- Häradsplatsen vid Bro kyrka oktober 1515, - Lägret utanför Stäket hösten 1516,
- **Hos** ärkebiskop Trolle på Stäket hösten 1516, - Belägringen av Stäket mars 1517, - Stäkets krog mars 1518.

Dialogen i de historiska avsnitten bygger mestadels på bevarade tal och brev. Utförligare bakgrundsmaterial finns bl a i Hembygdsboken sid 203-214, 154-155. Krönikespelet tar ca 1,5 timme. En paus.

Börje Sandén.

Förslag på text till programbladet. Stäket 1987 — 800 år

Få platser i Sverige kan tävla med Stäket om att få räknas som den äldsta identifierade orten. Helt klart är det, att det är vårt Stäket som avses när det i en krönika berättas att ärkebiskop Johannes blev dödad vid Almarästak den 12 aug 1187. Det var den gången som ryska och karelska vikingar förstörde en försvarsanläggning på holmen och därefter plundrade Sigtuna. Äldre upplysningar om Stäket finns, men forskarna är något oense.

Att platsen var så betydelsefull beror på det geografiska läget, då holmen länge - liksom senare Stockholm - låg där sötvattnet rann ut i saltsjön. Den var 'låset' som måste öppnas om man ville komma in till landets huvudbygder. Ett flertal borgar har genom tiderna funnits på holmen. En tid var Stäket i kungamaktens hand. På 1450-talet förvärvades holmen av de mäktiga ärkebiskoparna i Uppsala.

Den nationella frigörelsen - svenska riksdagens födelse

Här har dramatiska händelser utspelats. Men också händelser som haft stor betydelse för den historiska utvecklingen i vårt land. I kampen för ett självständigt Sverige blev Stäket symbolen för utländskt förtryck och ärkebiskoparna betraktades som landsförrädare. När frihetskämparna trodde sig stå som segrare bestämde de, enligt vårt lands äldsta bevarade riksdagsbeslut, att Stäket skulle rivas och ärkebiskopen avsättas. Men kampen var ännu inte helt avgjord. Många av de upproriska blev ett par år senare avrättade vid Stockholms Blodbad.

De utländske som ville härska över vårt land var tyskar och danskar. Men hade Sverige något som de ville ha makt över? Ja, och inte var det svenskarna själva som var så åtråvärda, utan det var den järnmalm som fanns i Bergslagens gruvor. Den gav nämligen det bästa järnet med dåtidens utvinningsmetoder. Ser du parallellen i vår tid med frihetskämpande folk runt om i världen, som själva vill ta hand om sina naturtillgångar?

Svenska folkets ledare i slutet på 1400-talet och början av 1500-talet hade fått den idén att frågor som angick alla också av alla skulle beslutas. De tre riksföreståndarna som bar namnet Sture mötte folket på marknadsplatser och tingsplatser och kunde där skapa opinion för sina åsikter. Folkets ord och dess beredvillighet att sätta makt bakom orden var så stor att svenska herrar ofta måste ge vika för folkopinionen under denna tid. Krönikespelets ärkebiskop anförde i sin skrift till påven att folkets vägran att godkänna hans fader som riksföreståndare och stället välja Sten Sture d y var en starkt bidragande orsak till den stora striden kring Stäket.

Sturarna kallade ofta folk samman till stora möten för att få stöd för sina åsikter. Dessa möten fick namnet riksdagar. Det är sådana möten kring frågan om Stäket och dess ärkebiskopar som bildar grunden för den svenska folkrepresentationen. Det är vid denna tid som Europas näst äldsta parlament skapas. Engelska parlamentet är det äldsta.

Näs äng 1502

Ett av dessa riksdagsmöten ägde rum på Näs äng, dvs platsen framför Kungsängens kyrka. En minnessten berättar om mötet mellan Sten Sture d.ä. och ärkebiskop Jakob Ulfsson då "Sveriges allmoge var samlad vid Näs äng". Vi vet ganska mycket om vad som sades vid detta tillfälle. Men denna händelse liksom flera andra med intressant lokalhistoria har tyvärr måst utgå ur föreställningen. Stäkets historia är så omfattande och rymmer så många personer och händelser att det inte varit möjligt att vid ett och samma tillfälle presentera hela det intressanta och spännande förloppet. Jag hoppas på en möjlighet att i annan form framlägga det omfattande material som legat till grund för krönikespelet.

Börje Sandén